

Oktober

Razori

1935

List za odraslo mladino

1936

Manevri jugoslovanske vojske.

Pred kratkim so bili v naši državi veliki manevri, ki so daleč prekosili dosedanje po obsegu in krasni izvedbi. Na sliki vidimo, kako grade vojaki pontonski most preko Save. Most je bil zgrajen v nekaj minutah.

V S E B I N A

Dr. Fr. Mišič: P o d P e c o 39. — Oskar Hudales: Ugrabljeni bogovi 41. G. Petrišič: Bolna levinja 45. — NAŠI SODOBNIKI: Tone Seliškar: Bratko Kreft 49. — Viktor Pirnat: 31. oktober — Jadranski dan 52. — Ljudevit Stiasny: V Bolgarijo 57. — Pavel Kunaver: Skrivnostna pota Ljubljane 60. Jeza Maks: Kmečka obramba pred Turki 63. — Ljudevit Stiasny: Prirodni parki 67. — DROBIŽ 69. — Naslovna slika: Most med Reko in Sušakom.

UREDNIKOVO PISMO

V prvem svojem pismu sem povedal, da bom priobčil v božični številki nekaj najboljših kritik o „Razorih“. Za te kritike obljubljam nagrade, in sicer 6 leposlovnih knjig. Napišite torej kratko (največ 1 tiskano stran), kaj vam v „Razorih“ ugaja, pa tudi, kaj ni dobrega. Ne smete pa „Razorov“ ocenjevati samo po eni številki, temveč vzemite ves III. letnik. Šele ves letnik vam lahko pokaže popolno vsebino in sliko našega mladinskega lista. Tako napišite, kaj mislite o vsebini in obliki lista. Kakor sem že omenil, naj bo kritika s t v a r n a, to se pravi taka, da bo vsebinsko in oblikovno sicer list dvignila, toda da bo to tudi izpeljivo. Književniki pravijo, da naj bo kritika v z g o j n a, to se pravi, da je lahko negativna ali odklonilna; vendar pa mora kritika nakazati, kako je napako prav obravnavati po sodobnih kritičnih vidikih. Pravijo tudi, da je kritizirati lahko, delati pa težje! Nobeno človeško delo ni popolno, more pa biti dobro, in tako delo je uspeh! No, mislite si, da ste vi uredniki „Razorov“. Povejte, kako bi urejevali vi naš list! Vse dopise pošljite do 25. novembra!

Poizkusi koliko in kaj veš?

1. Kaj je to: terán?
2. Na katerem koščku slovenske zemlje dozori prvo sadje?
3. Kdo je bil eden izmed poslednjih duhovnikov voditeljev goriških Slovencev?
4. Katera 2 spomenika naših pesnikov so nasprotniki onkraj meje onečastili?

Rešitev številnice

v X. številki III letnika.

Orjen, 2. Ljubotin, 3. Maglič, 4. Prokletije, 5. Jastrebac, 6. Velebit, 7. Vranica, 8. Lovčen, 9. Triglav, 10. Majeveca, 11. Plačkavica.
Jugoslavija.

SKRIVNOSTNI NAPIS v septemberski številki.

Rešitev:

NAPREJ, ZASTAVA SLAVE
SIMON JENKO

Reški zaliv.

Pogled na obalo,
v ozadju pogorje
s Čresom.

Dr. F R. MIŠIČ:

POD PEČO

Sv. Helena, ona, ki je našla sveti križ, ima tudi v prelestnem gorskem svetu, ki ga tvori gozdnato planinsko južno pobočje in vznožje kraljevske Pece, svoje skromno, a ljubko svetišče. Na zmerno visokem, slemenastem hrbtišču, ki je odprto proti severu in jugu, a pogozdeno na ostalih dveh krajih, se dviga ponižna cerkvice, nekoč vsa lesena kakor še danes ona sv. Primoža v Vinarjah blizu Klopinskega jezera, sedaj pa že iz kamna zidana, obokana in okrašena z vitkim, visokim zvonikom in stolpičkom, ki mu v treh različnih oblikah in velikostih v tri zaporedne vrste razvrščene macesnove škodlje dajejo izredno živahno in skoro umetniško dovršeno zunanje lice. Starodavna lipa, mize in klopi v njeni duhteči senci, majhen vrtiček za zelenjad in cvetice, ograjen s količjem, pravo koroško »kolišče«, pa planinskemu zavetišču podobna gostilnica pred cerkvico te takoj priklenejo nase, ako si slučajno zašel pred to sončno, a vendar skrito Sv. Heleno. Podpečani, Mežani, Črnjani, Koprivci in Bistrijani jo dobro poznajo in jo kaj radi obiskujejo. Podružnica sv. Ožbolta v Črni je, a njena slava sega preko mej onega ozemlja, ki stoji pod oblastjo svetnika in kralja s črno vrano in zlatim kraljevskim prstanom. Na praznik Najdenja sv. križa, 3. maja, drugo nedeljo po Veliki noči, pa tudi ob drugih prilikah se zbirajo pri njej in okoli nje od blizu in daleč kmetje in kmetice, drvarji, vozniki, počrneli rudarji, sami Korošci in Korošice, ki znajo hoditi zlato srednjo pot med pobožno molitvijo in zmernim posvetnim uživanjem. Slovenski planinci pa, ki tako radi obiskujejo

veličastni grad kralja Matjaža, Peco, jo žalibog prav malo poznajo. Če hodiš z naše strani na Peco in si hočeš med potjo ogledati v Podpeci njeno Sv. Heleno in srbski grob pri njej, moraš sredi med svinčnim rudnikom Žerjavom in trgom Črno v Mošeniku, prijaznem selišču ob Meži, kreniti z glavne ceste proti zapadu po strmem jarku navzgor. V eni uri si pri cerkvi. Bližnja pot drži tja mimo kmeta Pogačnika, daljša, vozna mimo Petka in Bistrnika, tretja najdaljša, pa na Igrca, mimo Pištira in Šumaha.

Velezanimive in za to našo koroško pokrajino značilne so svete slike, podobe, svetnice, razne zaobljubne table in besede na njih. V stranski kapelici počiva pod oltarjem v podzemski jami, kakršnih ima Peca vse polno, sv. Rozalija prav tako kakor ona v Zagradu blizu Device Marije na Jezeru pri Prevaljah, vsa s cveticami ovenčana, sicer puščavnica, a s polnimi rdečimi lici kakor pristno koroško dekle. Za glavnim oltarjem so baje do bojev za Črno in Koroško bili skriti zavoji s starimi listinami, ki so poročale o ustanovitvi cerkve, pa tudi s starim denarjem in s popisanim platnom. V onih časih je vse to prišlo v celovški muzej. Neka velika slika na platnu prikazuje mašnika pred oltarjem sredi gorate pokrajine s cerkvico. Maši prisostvujeta mož in žena kleče, mož z dolgimi lasmi in dolgim suknjičem, ona z dolgim belim predpasnikom, s pečo (avbo) na glavi, z razgaljenim vratom in belimi rokavi.

Pri cerkvi sv. Helene v Podpeci, podružnici sv. Ožbolta v Črni, ni nobenega pokopališča. Tam so nagrebli in nasuli samo en grob, eno samo gomilo.

Ob severni zunanji steni bele cerkvice, levo od njenega glavnega vhoda najdeš grob in gomilo. Ob tem osamljenem, zapuščenem in skoro pozabljenem grobu ne rasto nobene ciprese, se ne klanjajo nobene vrbe žalujke, njegovega priprostega lesenega križa ne poljubljajo nobene vrtnice, ga ne objemajo nobene lepoticne cvetice. Temu grobu ne delajo družbe nobeni drugi grobovi. Ograjen na treh straneh s plestjem, na četrtri strani pa naslonjen na cerkev, je sam ostal ta grob in oni, ki je v njem našel zadnji mir in pokoj, zadnje spanje in zadnji sen, srbski vojak in junak. Tujcu neznana, sočutna roka domače deklice krasi zapuščeni grob skoz vse leto z navadnimi travniškimi rožami. Stari bori in visoke smreke bližnjega gozda šepetajo včasih nad grobom mehkoubrano žalostinko; včasih pa bučijo preko njega mrzli zimski viharji s Pece proti Smrekovcu, proti Raduhi in Kamnu, da se oledeneli sneg nad njim pretvarja v ledeno streho.

»Pojdem pa v Rute tja, kjer je mraz,
kjer je moj dragi, tam bom tudi jaz.
Tam malo pokleknem, malo požebram,
da ne bo moj dragi ležal koj sam.«

Otožno, sočutno se razlega pesem koroške Slovenke ob grobu srbskega vojaka. Koroška slovenska prst in zemlja ga krije, mehko in božajoče, ona prst, ki je v srebrni posodi shranjena tudi ob grobu v zadužbini na Oplencu. Pod častnimi znaki jugoslovanskega vojaka in junaka, pod naslovom »Slava Tebi« bereš v nagrobni plošči tale napis:

Tukaj počiva Jovan Vatković, srbski junak, ki je padel za našo domovino v bitki za Črno dne 28. maja 1919.

OSKAR HUDALES:

GRABLJENI BOGOVI.

ILUSTRIRAL: F. S. STIPLOVŠEK.

2. NA MORJU.

(Nadaljevanje.)

Naslednje jutro sva pospravila svoje borno imetje, z zadnjimi novci plačala najin račun pri mojstru Knoblerju in se vsak s svojim kovčgom odpravila v hotel »Astoria«. Lahko si predstavljate najino začudenje, ko sva opazila, da je Parkerjeva soba popolnoma izpremenila lice. O prejšnjem neredu ni bilo ne duha ne sluha. Celó nasprotno! Vsa navlaka je nekam izginila, ob steni pa so bili zloženi zaboji in kovčegi lepo po velikosti. Sam gospod Parker je sedel za okroglo mizico in srebal čaj. Bil je oblečen v brezhibno križasto potovalno obleko zelenkaste barve, od katere se je odražala njegova gromozanska pleša kakor ribnik od pomladansko zelene trave. Na najin pozdrav je kratko odvrnil in nama enako kratko ukazal, naj znosiva zaboje in kovčge v pristanišče.

»Torej bomo odpotovali, mister Parker?« sem vprašal.

»Yes!« je kratko odgovoril.

Ta dokaj neprijazni odgovor mi je odkupil korajžo, da bi ga še vprašal, kam naju misli odvesti. S Peng-Lijem sva pograbila prtljago, jo naložila na voziček, ki sva ga dobila v hotelu, in vse skupaj zapeljala v pristanišče.

»Mnogo se menda ne bova mogla pogovoriti s tem čudakom,« je menil Peng-Li med potjo.

»Ne izgleda,« sem odvrnil. »Jako redkobeseden je videti. Zanima me pa le, kam naju žene.«

Kmalu za nama je prišel v pristanišče še Parker. Brez velikih ceremonij smo se ukrcali na velik angleški parnik. Najin novi gospodar je bil kupil vozne listke tudi za naju. Utaborila sva se v lični kabini tretjega razreda, sam Parker pa je zasedel sijajno urejeno in bogato opremljeno kabino prvega razreda. Izrabil sem prvo priliko in vprašal nekega mornarja, kam se peljemo.

»Kako?« Gledal me je, kakor bi imel norca pred seboj.

»Kam se peljemo, bi rad vedel.«

»Toda, človek! To mora vendar vsak potnik vedeti sam, kam se pelje!«

»Običajno da. Toda jaz ne vem. Uslužben sem pri nekem čudaku, ki se vozi s to ladjo in mi tega do sedaj še ni povedal.«

»Aha!« se je nasmejal mornar. »To je druga pesem. V Bandjermasin gremo.«

»Bandjermasin? Ali ni to neko pristanišče na Borneu?«

»Bo nekaj takega. Mesto leži ob izlivu reke Barito.«

»Hvala za pojasnilo!«

Odhitel sem, da povem novico Peng-Liju.

»Hm!« je rekel Kitajec. »Kolikor vem, imajo belci okrog tega mesta velike plantaže za razne dišave. Morda je Parker tudi eden izmed teh...«

»... in naju hoče na svojih plantažah nastaviti kot paznika,« sem nadaljeval Kitajčev stavek.

»Morda,« je odvrnil. »Toda čemu naj bi kot paznika znala streljati, boksati in kuhati?«

V nadaljnjem razgovoru sva uvidela, da je bila ta domneva precej zgrešena in tudi nadaljnja razmišljanja nama niso prinesla nobenega pametnega zaključka. Ta negotovost naju je končno privedla do odločitve, da vprašava Parkerja, kako in kaj. Parker se ves čas vožnje ni mnogo brigal za naju. Navadno je posedal na krovu, studiral neke zemljevide, načrt in knjige ter se tudi za ostale sopotnike ni več brigal.

Še isti hip sva odšla na krov, da ga poiščeva. Vladala je neznosna vročina, zato je bil ves krov kakor izumrl. Vsi potniki so se skrili v kabine in tudi Parkerja ni bilo videti. Ker smo baš pluli mimo Andamanskih otokov, sva se naslonila na ograjo in opazovala raztrgano obalo, posuto s koralnimi čermi. Otoki so eno samo srednjevisoko gorovje, obraslo z brinjem zelenjem, kakršnega se tudi v tropskih krajih malo najde. Ko so jih v srednjem veku našli Portugalci, so gotovo mislili, da so odkrili raj na zemlji. Kako kruto so se zmotili! Med tem bujnim rastlinjem je bilo le malo koristnih rastlin; iz toplih močvirij je dihala mrzlica in divji domačini niso poznali gostoljubja. Pozneje so postali otoki angleška last. Angleži so jih znali uporabiti kot kazensko kolonijo. Sem so pošiljali umirat one Indijce, ki so se upirali njihovemu gospostvu. To sveže ze-

lenje, ki maha z otokov mimo hitečim parnikom tako prisrčno v pozdrav, ne ve povedati nič veselega. Čudno vendar, da je smrt tako blizu ravno tam, kjer je življenje najbohotnejše.

Roka, ki mi jo je nekdo položil na ramo, me je prebudila iz premišljevanja. Ozrl sem se. Pred nama je stal Parker. Tako tiho se je bil približal v lahkih platnenih čevljih, da ga nisva čula.

»Pojdita z menoj!« je velel kratko, kot je že bila njegova navada.

S Peng-Lijem sva se začudeno spogledala in mu molče sledila. Vodil naju je naravnost v kadilnico prvega razreda. Bila je to bogato in okusno opremljena soba, v katero je iz nevidnih zračnikov vel prijeten hlad. Bila je skoraj prazna, le v kotu pri mizi je sedelo nekaj gospodov pri pivu. Mi trije smo sedli v nasprotni kot. Okrog srednjih miz si je s popravljanjem dal opraviti neki malajski strežnik. Parker nama je ponudil cigare ter naju nekaj trenutkov molče motril.

»Ljudje, ki niso radovedni, mi jako ugajajo,« je končno zinil.

Midva mu nisva vedela kaj odgovoriti. Opazil sem, da ima Peng-Li tak obraz, kakor bi mu bil ves svet deveta briga. Zato sem še jaz naredil tako brezbrizno masko.

»S tem sem hotel reči,« je nadaljeval, »da mi vidva ugajata, ker še nista postala radovedna, kam vaju vedem in kaj nameravam z vama.«

Če bi dedec le vedel, kako sva bila radovedna in da je sam v zadnjem trenutku preprečil izbruh najine radoznalosti! Seveda mu tega nisva povedala, da ne bi izgubil zaupanja v naju. Peng-Li se je celo zlagal:

»Nama je popolnoma vseeno, kam naju vedete, da le dobiva obljubljeni plačilo in da ne gremo med morske razbojnike.«

Parker je hote preslišal Kitajčevo opazko in nadaljeval:

»Da mi ne gre trda za denar, sta menda že zapazila in bom tudi držal obljubo, ki sem jo dal glede plače. Upam pa, da me tudi vidva ne bosta razočarala. Sam sem, družine nimam in bi mi bilo pri vseh mojih milijonih strahovito dolgčas, če ne bi imel velike slabosti, ki me stalno zaposluje. Ves neumen sem namreč v raziskavanju zemljepisja in narodopisja. Kar me je privedlo na sedanje potovanje, je sledeče:

Pred letom dni sem v nekem mehiškem muzeju občudoval spomenike stare kulture Aztekov, prvotnih prebivalcev Mehike. Stal sem ravno pred stekleno omaro, v kateri so bili hranjeni kipi raznih bogov. Zagledal sem se v kip azteškega sončnega boga. Kip je bil čudovito delo iz zlata, okrašen z dijamanti. Kar pristopi k meni neki tujec.

»Lepo, kajne?« je dejal. »Najlepše pa je to, da sem jaz popolnoma enake kipe videl nekje na Sundskem otočju.«

To me je iznenadilo, zato sem povabil moža v bližnjo kavarno, da se o stvari natančneje pomeniva. Izkazalo se je, da je bil mož dokaj pustolovske narave. V mladih letih je dolgo časa blodil po Javi, Sumatri in Borneu ter stikal za ležišči zlata in dijamantov. Ob neki priliki je neprostoovoljno prisostvoval verskemu obredu domačinov, pri katerem so častili ravno tak kip, kakor sva ga videla v muzeju. Ni pa se mogel spomniti, pri katerem ljudstvu je bilo to, niti ni mogel natančno zatrditi na katerem otoku, ker je mnogo potoval z otoka na otok.«

Parker je za hip prenehal in nekajkrat hitro potegnil dim iz cigare. Zapazil sem, da si je dal malajski strežnik pri sosednji mizi nalašč nekaj oproviti, da bi prisluškoval Američanu.

»Ne vem, če vama je znano,« je znova povzel Parker, »da so nekateri učenjaki mnenja, da je v pradavnih časih obstojala neka kulturna zveza med Egipčani, Indijci in Mehikanci. Čeprav se to zelo neverjetno sliši, je vendar mogoče. Nekateri skupni znaki v verstvu teh treh narodov govore za to. Kipec, o katerem mi je takrat pravil neznanec, bi bil gotovo dokaz za ta domnevanja. Odločil sem se, da najdem ta kip, naj stane kar hoče. Znanosti bi s tem storil velikansko uslugo. Kmalu za tem sem odpotoval v London in Berlin ter vso zadevo temeljitejše preštudiral, nato sem šel v Indijo, kjer smo se našli. Zdaj vesta, kam nas vodi pot.«

Malajec se je pri sosednji mizi naredil, kakor bi gledal skozi okno, v resnici pa je zvesto prisluškoval. Čemu ga je Američanovo pripovedovanje toliko zanimalo? Parker je nadaljeval:

»Vse to sem povedal, ker zahtevam od vaju, da me pri mojem delu vsestransko podpirata. Čakajo nas veliki napori in videl sem, da bi jim vidva bila kos. Žilava sta dovolj. V Bataviji se izkrcamo. Tam vama povem še ostalo, kar je potrebno, da se naše potovanje v redu izvrši. Če mi bosta zvesto služila, vama dam še posebno nagrado.«

Vstal je, ne da bi čakal najinega odgovora. Redkobesednemu kakor je bil, menda ni bil volje, da bi se še nadalje razgovarjal. Vstala sva tudi midva

in se odpravila proti najini kabini. Kadilnica je bila prazna, še malajski strežnik je izginil nekam kakor duh.

»Kaj praviš k vsej zadevi?« sem vprašal Peng-Lija, ko sva prispela v kabino.

»Hm!« je brezbrizno odvrnil Kitajec. »Meni je vseeno. Glavno je, da mi izplača, kar bom zaslužil. Lep denar bo to. Z njim bi lahko pričel kako kupčijo in bi postal samostojen. Mislim, da si bom kupil večjo džonko in prevažal blago med otoki. Tako se mi ne bo treba odreči mornarskemu življenju, ki mi je že preveč prirastlo k srcu.«

»Tudi jaz bi pozneje lahko pričel kaj pametnega,« sem rekel, »vendar nimam še nikakega načrta. Zdi se mi namreč, da obstoja mnogo možnosti, da se s tega potovanja sploh ne povrnemo. Pomisli samo, kam potujeva. V popolnoma neznane kraje, polne divjih zveri, divjakov in mrzlice. Napori bodo ogromni, potovanje bo gotovo dolgo trajalo, ker Parker nima določenega cilja.«

»Jaz se ne bojim ničesar,« je odvrnil Kitajec. »Človek nikoli ne ve, kje ga sreča čaka.«

Umolknila sva za nekaj časa. Vročina je nekoliko pojenjala. Skozi odprto lino je celo pihala komaj čutna hladna sapica. Potniki so najbrž vsi dremali, ker ni bilo čuti skoraj nobenega človeškega glasu. Le nekje v notranjosti ladje so težko hropli stroji in morje je šumelo krog ladjinih bokov. Tudi jaz sem legel na posteljo in vprašal:

»Čuj, Peng-Li, ali si opazil, kako je Parkerjevemu govorjenju prisluškoval oni Malajec. Kar ločiti se ni mogel od sosednje mize.«

Peng-Li je prikimal.

»Videl. Malajci imajo malo dobrih lastnosti in se menda odlikujejo tudi po veliki radovednosti. — Kaj, ali boš spal?«

»Še ne vem,« sem rekel, in se pretegnil na postelji. »Nekoliko lenarjenja mi kar prija.«

»Meni pa ni za to. Grem rajši še malo na krov.«

Odšel je. Šumljanje vode me je kmalu zazibalo v rahel spanec, ki pa ni mogel dolgo trajati, kajti kmalu me je predramil Peng-Lijev glas:

»Halo! Zdrami se! Neko novico imam.«

Pomencal sem oči in sédel.

»Kaj je novega?« sem vprašal še ves zaspan.

»Mister Parker in ta skrivnosten Malajec sta zelo dobra prijatelja.«

»Oho!« sem začudeno vzkliknil.

»Da. Le poslušaj! Komaj sem prišel na krov, sem opazil Parkerja ob ograji. Kmalu za menoj je prišel Malajec in pristopil k Američanu. Dolgo sta se razgovarjala. O čem, tega pa nisem mogel razumeti. No, kaj praviš k temu?«

»Vraga, res čudna reč! Kaj naj bi ta dva imela skupnega?«

Ta nova uganka naju je vznemirjala vse do večera, ko naju je Parker zopet poklical k sebi.

»Naša družba se je povečala za enega moža,« je rekel. »Najel sem še nekega Malajca, ki je na ladji za strežnika. Slišal je, kaj nameravam, ko sem vama o tem pripovedoval. Prav te dni poteče njegova doba na ladji, pa se mi je ponudil v službo. Vzel sem ga rad, ker zna, kakor mi je zatrdil, vse jezike domačinov-otočanov. Služil nam bo za tolmača.«

Taka je torej bila ta zadeva. Ker sem Malajce dobro poznal in vedel,

kako so nezanesljivi, se mi je Parkerjevo ravnanje zdelo precej pre nagljeno. Zato sem mu rekel:

»Malajci niso baš najboljši služabniki, mister Parker.«

»Mislite?« je odvrnil. »V Malajčevi ponudbi sem videl ugodno priliko, zato nisem mnogo premišljal.«

»V Bataviji, kamor se sedaj peljemo,« sem dejal, »bi gotovo našli kakega boljšega človeka za to službo.«

»Pravite, da Malajci niso zanesljivi?«

»Ne samo to. Odlikujejo se tako rekoč po samih slabih lastnostih. Občevanje z njimi je težko, ker so strahovito razdražljivi in krvoločni. Vem za slučaje, da so trije, štirje malajski mornarji v hipni razdraženosti poklali polovico ladijske posadke. Zato jih nekatera podjetja sploh ne najemajo več. Čudno se mi zdi že to, kako je vaš Malajec dobil službo na ladji.«

»Morda je pa častna izjema,« je pripomnil Parker.

»Ne verjamem,« sem odvrnil, »ker kolikor vem, ni med njimi izjem. Ta še pač ni imel prilike, da bi pokazal svojo naravo.«

Američan se je popraskal po bradavici, nekaj časa molčal in nato ježno vprašal:

»Ali znate streljati?«

»Menda že,« sem odgovoril precej trdo, »saj ste se vendar v hotelu Astorija prepričali o tem.«

»In vi,« se je obrnil h Kitajcu, »ali se znate boksati?«

Peng-Li ga je debelo pogledal:

»Tudi jaz sem vam menda dovolj jasno pokazal, kaj zmorem v boksanju.«

»All right! Torej je za nas reč urejena. Če bo Malajec zdijval, ga vi, Peng-Li, zboksate — če to ne bo pomagalo, mu pa vi pošljete nekoliko svinca med rebra.«

V besedah je bilo to kaj lahko, kako bi pa bilo v resnici, o tem si seveda niti samozavesten Parker ni bil popolnoma na jasnem.

(Dalje.)

JOSEPH DELMONT — G. P E T R I Š I Č :

BOLNA LEVINJA

Južnoafriška tropska noč. Silen mraz, vendar ni bilo ledenih rož na oknu. Oprostite, moj šator ni imel nobenega okna.

Želodec sem imel poln kinina. Živel sem med 39 in 40 stopinj vročice, med mrzlico in grižo. To ni bilo nikakor prijetno, toda če se v presledkih pojavlja, človeka preveč ne nadleguje. Le tropske noči so ostudno mrzle. Mrzlica poganja znoj. Visalka ni pernica. Zverženo in pohabljen leži telo v mreži. Znoj prepoji odeje, v katerih človek leži ko slabo zvita cigara. Človeku je najprej strašno vroče, potem pa mu šklepečejo zobje in kosti v prepotenih mrzlih odejah.

Bananga-Bohl-Nungi, moj prvi vodnik in tolmač, velikanski črnc, močan kot orjak, je poveljeval lovski odpravi, obstoječi iz 500 črncev. Začetkoma smo imeli le 25 mož, potem pa se je njih število od tedna do tedna večalo, kakor se je večalo število kletk z ujetimi živalmi.

Ležal sem v polsnu. Nenadoma so zarenčali psi pod visalko. Vrli in vestni čuvaji. Velikanska ulmska doga, bastardni pinč in pritlikav, kuštrav, beli malteški pudel.

Moji najboljši tovariši, vsi razen najmanjšega prav znosni.

Kakor pri ljudeh.

Renčanje se je pojačilo, ko je vstopil Bananga, in z enim skokom je skočila mala malteška »Toby« črncu na umazano odejo, ki jo je imel ovito krog bokov.

»Gospod! Spodaj ob vodi, simbe!«

Takoj sem pozabil na mrzlico in malarijo, se zavihtel iz visalke in smuknil v cape in škornje. Bananga veli trem možem, da gredo z nami. Pse privežemo, zakaj vsi trije so slabi lovci in s svojim bevskanjem le preženejo divjačino. Noč je precej jasna in že čez uro bo dan, zelo hitro, brez dolgega svitanja. Kljub prepovedi sem vzel krepak požirek brinovca. Zlodej vzemi vse zdravnike, ki človeku prepovedo stvari, s katerimi si rad v skrajnji sili pomaga.

Molče smo korakali skozi visoko travo. Ta suha, preprosta trava je tako ostra, da bi bilke z nekoliko potrpežljivostjo lahko uporabljal namesto britve.

Iznenada zaukaže Bananga-Boohl-Nungi »Stoj!« Črnci morajo tu počakati.

Na levi od nas teče voda. Oprezno se plazimo po nizki podrasti naprej. Brezobzirni trni mi cefedrajo roke, lehti in lice. Zdi se, da imajo črnci kožo ko povodnji konji. Čofotanje in sopenje nam zavira korake. Počasi in previdno postavljamo eno nogo za drugo, korak za korakom gre dalje.

Zdaj stoj!

Bananga razmakne veje, ki zastirajo pogled na vodo.

Medtem je že napočil dan.

Plitka, značilna, izsušena rečna struga. Majhni tolmoni in malo vode. Na oni strani brega daleč stran vidimo različne živali — opice, antilope, ptiče. Najbolj zanimiva slika pošev pod nami ob bregu rumenkaste lene reke.

Velika levinja leži z desno zadnjo polovico v vodi. Poleg nje stoji lev z velikansko glavo in skoraj črno grivo. Ne daleč od njiju dva mlada, štiri do pet mesecev stara leva, ki se igrata in prekopicavata.

Levinja je bržkone zelo bolna. Njen mož lazi krog nje. Potem stopi k njej. Ženka se težko dvigne iz vode. Vidi se, da ima bolečine. Poizkusi par korakov, pa se zopet spusti v pesek na drugo stran. Samec stoji poleg nje in jo ves čas skrbno opazuje.

Zdaj pogledam skozi daljnogled in vidim, da ima levinja veliko rano na desni strani trebuha, v katero bi lahko vtaknil tri pesti. Poizkusila je okreniti glavo proti rani, da bi jo lizala, pa jo je zopet stokajoč povabila. Tedaj se je lev odpravil, da ji rano izpere. Najprej ji je rano čisto izlizal, potem pohitel k vodi in pil. Bilo je, ko da hoče ogaben okus izplakniti iz žrela; potem je legel. Toda ni spal. Pozorno je opazoval okolico.

Skozi pet dni sem nadaljeval svoje opazovanje. Malarija, mrzlica, griža, vse je bilo pozabljeno.

Levja družina si je izbrala pod obrežnim pobočjem skrit zalivček za svoj dom. Samec je prav skrbno negoval svojo družico. Prinesel ji je jedi in lahko sem videl, kako je meso porinil bolnici naravnost pred gobec. Ko so mladiči postali vsiljivi, jih je vselej odrinil od trpeče matere.

Četrtega dne je bolnica nepretrgoma stokala. Poizkušala je priti do vode, pa je bila preslaba, se ni mogla zadržati na nogah. Na pol poti se je zgrudila. Ne da bi si vedel pomagati, je lev stal pri njej, potem pa šel plaho okoli nje.

Slednjič jo je pograbil za kožo tilnika in jo korakoma vlekel nazaj k ležišču. Zopet ji je izpral rano.

Ker družina ni imela ničesar več jesti, sem domneval, da se bo lev odpravil ponoči na lov. Mladiča sta otožno zavijala.

Nisem se zmotil v svoji domnevi.

Vse priprave za lov so bile že urejene; kletka je bila pripravljena.

Sedaj je bilo treba le potrpežljivo čakati. Krog enih ponoči je lev zapustil ležišče. Urno je zdirjal po rečni strugi. Videti je bilo, da se mu mudi.

Tedaj smo prenesli kletko doli k obrežju. Previdno sem se plazil proti ranjenki. Najbrž nas je slišala. Nje stokanje se je spremenilo v renčanje. Deset korakov od ležišča sem se ustavil in se za vse slučaje pripravil na strel. Videl sem, kako se ji zelenkaste oči v temi svetijo.

Mladiča sta jo kriče popihala.

Vedel sem, da se bosta vrnila.

Levinja se je na pol dvignila, se prihulila ko za naskok, se pognala kvišku, je pa isti hip bolno zarjavela in omahnila nazaj. Bila je preoslabela, da bi nas napadla.

Sedaj pa naglo na delo.

Črnci so privlekli dvojno kletko dol in jo porinili pred levinjo, ki je divje mahala s šapami krog sebe. Še enkrat se je dvignila. Z naporom vseh sil je skočila en meter naprej in se prevrnila na stran. Mreža je padla čez njo in hitro smo jo potegnili v kletko.

Potem smo kletko zavlekli nazaj do pobočja in jo popolnoma zakrili z grmičjem. Levinja je slabotno brcala in se poizkušala osvoboditi. Ker sem bil brez skrbi, sem odprl dvižna vrata in potegnili smo mrežo z njenega telesa. Bila je prešibka, da bi se splazila iz kletke, in tako naj bi nam rabila kot vaba za lov njenega soproga. Odrasli levi so le redkokdaj plen lovca.

Na pobočju smo pritrdili na deblu škripčevje. Konec vrvi smo pritrdili na gornji rob dvignjenih mrežnih vrat. Sedaj naj pride plemeniti kralj, tokrat pojde prav gotovo v past. Saj je notri sedela njegova bolna žena, zaradi katere je bil resnično nenavadno v skrbeh.

Težko je loviti stare, odrasle leve, in tokrat nisem hotel, da bi ga ne ujel. Tudi sem bil ves zavzet za to, da levinji ohranim življenje. Zakaj prav gotovo bo poginila, če ji ne bo kdo rane prav negoval.

Že nekaj dni so obkrožali levje ležišče jastrebi in drugi mrhojedci. Te ptice imajo izboren voh, zato so izvohale gnoj rane in upale, da se bodo lahko kmalu vrgle na levinjo, katere konec so slutile. Čez dan so čepeli ti grobarji na drevju obeh bregov, njih oči so bile neprestano obrnjene proti levjemu ležišču. Tu pa tam so se medsebojno prepirali, potem z velikim vreščanjem odleteli, pa so spet kmalu sedli po vejevju.

Tudi dve hijeni sta se snoči pojavili na nasprotnem bregu. Njih zoperno, krakavo vreščanje, ki mu pravijo smeh, je pošastno prizvenelo sem k nam. Ti odurni zveri sta vedeli, da levinja še živi, toda slutili sta, da se bosta z drugimi nestrpneži kmalu topli za plen. Vse naše početje sta opazovali, končno se jima je pridružil še en šakal.

»Vam že prečrtamo račune, vi sodrga,« sem si mislil, velel svojim vsakemu na svoje mesto in poslal enega na ogled, da mi javi prihod kralja pustinje.

Ni trajalo dolgo, ko mi črnci javi, da se bliža vladar živali.

Zares, prav iz daljave jo je ubiral. Ostro se je odražal od svetlega peska in papirusovega šibja. Mesec je svetil blede, vendar dovolj jasno, da smo vse to lahko videli.

Bananga je sedel na močni veji, ki je molela čez visoko pobočje. Od tam bi nam moral dati znamenje, ko pojde stari v past. Veter je vel od neugodne strani. Moje edino upanje je bilo, da nas kralj le ne zavoha.

Lev je podvojil svojo brzino. Velik kos divjačine je nosil v gobcu; ujel si je antilopo in sedaj je popuščal v hitrosti, ko se je približeval. Približno 20 čevljev pred ležiščem se je ustavil. Nekaj se mu ni zdelo varno.

Sedaj je stal nepremično v polni luči.

Prekrasna slika.

Počasi je izpustil plen v pesek.

Mladičema, ki sta se legla spat kraj bolne matere, je stopil duh mesa v nos. Prišla sta iz grmovja in stekla k očetu.

Ko je levinja uzrla moža in otroka, je glasno — najbrže, da bi posvarila — zarjovala.

Z enim skokom je bil lev pri kletki. Tu se je obotavljal. Prizor mu je bil nov. Morali smo potrpežljivo čakati. Zavohal je — vzlic vsej previdnosti — človeške roke, ki so nastavile past. Minula je dobra minuta, preden se je odločil stopiti v kletko.

Počasi, zelo počasi, korak za korakom je stopal notri.

Tedaj je dal Bananga znak, vrata kletke so padla, naš Bananga pa je smuknil z veje in dol čez pobočje. Sreča je bila zanj, da je bila kletka dobro zgrajena. Če bi se bil lev osvobodil, bi moral Bananga plačati svojo »zamor-sko nervoznost« s svojim življenjem.

Jetnik je v kletki silno razgrajal, poskakoval, plesal ko brez uma sem ter tja in pozabil vse ozire na svojo soprogo. Bal sem se, da bo s svojimi šapami povečal veliko rano levinje.

Šele po nekoliko urah se je lev pomiril in ukazal sem svojim ljudem, da se vrnejo v taborišče.

Naslednjega jutra smo ujeli oba mladiča, ki sta dirjala okrog kletke in se jokala.

Še istega dne smo prestavili leva v manjšo kletko in lahko sem se lotil preiskovanja rane levinje. Bolnico smo zvezali. To se pravi, da smo ji okrog vsake šape položili zanjko in potem vse štiri noge privezali z vrvmi na kolce. Tako se žival z iztegnjenimi udi ni mogla braniti. Čez tilnik smo ji položili dolgo, debelo deblo, ki sta ga na vsaki strani po dva moža tiščala proti tlom. Rana je bila grozna in prav gotovo ji jo je prizadel kak bivol ali nosorog. Bila je zelo globoka in na njej je bilo na stotine ogrcov; čreva so ji silila ven. Da je ne bi bil doktor-lev že tolikokrat očistil s svojim jezikom, bi njegova žena že več ne živila.

Rane se pri živalih čestokrat čudovito hitro zacelijo. Moja levinja je bila v štirih tednih zopet popolnoma zdrava.

Čudno pa je bilo, da lev o svoji zdravi tovarišici ni hotel ničesar več vedeti. Ali ji je zameril, da se je dala zdraviti od velikega sovražnika, človeka? Čudno je bilo tudi, da se levinja ni več menila za svoja mladiča, in če sem ju prinesel v bližino kletke, je jezno zapihala proti njima.

Ko je bila velika rana popolnoma zaceljena in šivi odstranjeni, je dlaka kmalu zopet zrastle, vendar pa je bila navalovljena in se je po temnejši barvi razlikovala od okolice.

N A Š I S O D O B N I K I

T O N E S E L I Š K A R :

BRATKO KREFT

N iti po abecednem redu, niti po važnosti in slavi ne bom risal oseb, ki bodo v »Razorih« stopile pred nas. Kakor bo prilika nanesla! Če pa vam bom predstavljal žive osebe naše besede, naše umetnosti, bom to delal z zavestjo, da je mladini mnogo do tega, spoznati človeka, katerega dela bere, gleda in posluša. Vse nekako lažje mu je dostopen, umljiv, nekakšen dober znanec mu postane in najsibodo literarne zgodovine še tako živahno pisane — nikdar ne bodo nadomestile onega, kar umetnik sam o sebi pove in opiše. Konečno pa nam je sleherna stezica dobrodošla, če le pelje tja, kamor smo se z veseljem in navdušenjem namenili. V onih časih, ko je živel Ivan Cankar, je bila slovenska literatura pastorka kulturne javnosti in nje predstavniki ter oblikovalci nič kaj prida zapisani v očeh slovenskih oblastnikov. Z bridko ironijo je Cankar takrat zapisal tale razgovor med njim in domovino: »Kakšen ti je posel.« »Umetnik sem!« — »Ne... jaz mislim... kakšen je tvoj poklic?« — »Umetnik sem pač... samó umetnik!« — »A—ah... tako!« Dolg obraz, spoštovanje pri kraju. — In še je nekoč zapisal, trdno verujoč v svoje poslanstvo: In vendar je literatura tisto ogledalo, v katerem se odraža vsaka doba narodova z vsem svojim nehanjem in stremljenjem.

Od takrat do danes se je slovenska knjiga silno razrastla v vse plasti našega naroda. Mnogo pesnikov in pisateljev piše, gradi, ustvarja mogočno piramido slovenske literature. Odprimo vrata njihovih delavnic in vstopimo!

Stopnišče je temno kakor v vseh teh starinskih hišah na Mestnem trgu. Neprestano rožljanje električne in odmev neštetih korakov s ceste te spremlja vse do njegovega stanovanja. Našel sem ga v sobi poleg okna pri pisalnem stroju. Ves je v delu. Komaj da se utegne odtrgati za nekaj trenutkov. Toda vedno je dobre volje, živahen, neugnan in marljiv kakor mravlja. In kaj hitro sva bila pri stvari in mi je pričel pripovedovati:

»Rojen sem 11. februarja 1905 v Mariboru — prav slučajno, sicer pa sem pravcati Prlek in sem doraščal v vasi Bisarjane, občina Sv. Jurij ob Ščavnici. Doma so me hoteli imeti za častnika. Da bi me

sprejeli v kadetnico, so me dali v 5. razred nemške ljudske šole v Radgono. Mesto pa me je kot bivšega pastirja zmedlo — pričel sem pohajkovati in kaditi. Zaradi hudega pljučnega katarja me niso sprejeli v kadetnico. Zato sem šel v Maribor na gimnazijo, kjer sem nameraval dovršiti štiri razrede in potem vstopiti v višjo vojaško realko. Toda v tretjem razredu me je prehitel polom Avstrije. Že poprej pa sem pričel razmišljati o vsej stvari in veselje do oficirskega stanu, ki mi je bilo v otroški dobi privzgojeno in umetno vcepljeno, je kmalu splahnelo. Maturiral sem l. 1924 in se nato vpisal na dunajsko univerzo. Nameraval sem študirati medicino, ker pa je bil ta študij predrag, sem se lotil juridične vede — zaradi vse večjega veselja do literature, pa sem končno pričel študirati filozofijo. Diplomiral sem na ljubljanski univerzi — zdaj pa sem že pet let režiser Narodnega gledališča v Ljubljani in urednik »Književnosti«.

In še je nadaljeval:

»Na kaj, da se najrajši spominjam iz svoje mladosti? — To bi bil stric Leon, ki je bil okrožni zdravnik na vasi. Ta me je naučil pisati, še preden sem vstopil v ljudsko šolo. Prav tako me je učil na pamet razne slovenske mladinske pesmi, predvsem Levstikove. Imel je mnogo knjig in v njegovo knjižnico sem hodil z istim spoštovanjem kakor v cerkev. Ko je leta 1916 umrl kot vojaški zdravnik, sem težko prebolel njegovo smrt.«

— Kaj pa si najrajši čital v tistih časih?

»Po stričevi smrti sem postal lastnik njegove knjižnice in sem bral vse, kar mi je prišlo pred oči: Kersnika, Jurčiča, Tavčarja, Prešerna, Levstika. Čital sem zelo mnogo in v drugi gimnaziji sem napisal svojo prvo pesem.«

— Na vasi si bil pastir — kako te je zasukalo mesto, ki ga nisi bil vajen?

»Mesto mi je bilo kot vaškemu paglavcu veliko odkritje. Z desetimi leti sem sredi svetovne vojne zapustil dom in sem se znašel sam samcat v majhnem mestu. Obzorje se mi je hitro razširilo. Mnogo sem občeval z vojaki 97. pešpolka in s trobentači sem se ob Muri učil vojaških »viž«. Razumljivo je, da takrat nisem doumel tistega svetovnega klanja. Šele v Mariboru se mi je pričelo svetlikati, ko sem opazoval nepregledne vrste oboroženega vojaštva, ki je odhajalo na bojišče. Toda nisem se mogel tako lahko otresti duševnih okov, v katere nas je oklepala vzgoja avstrijske šole. O vojni sem pričel dobivati nove pojme šele v peti gimnaziji, ko sem pričel čitati Tolstoja. Sicer pa sem vse to podrobno opisal v svojem romanu »Človek mrtvaških lobanj«.

— Kako delaš in zakaj prav za prav pišeš.

»Delam mnogo. Najlažje pišem zjutraj, toda prejšnji večer si moram napraviti načrt. Sleherno stvar pričem pisati šele tedaj, ko sem jo poprej dobrega premislil. Pišem zato, ker hočem vedno nekaj povedati. Vedno je kakšna stvar, ki me v to sili in izzove. Sebi v zabavo ne pišem! Prav gotovo pa slehernega pisatelja izziva do dela njegov stvariteljski nagon, brez katerega ne bi nihče nikdar nič napisal.

— Ker si v tako ozkem stiku s sodobnim življenjem — kako sodiš o sodobni mladini. —

»O njej bi lahko mnogo povedal. V naši mladini vre, kakor že ni dolgo vrelo v nobenem mladem rodu. Politična in socialna vprašanja vodijo mnoge k nepremišljenim, romantično-sanjskim dejanjem. Vsako mlado vino vre in kipi — kakšno bo zrelo vino se pokaže šele pozneje. Priznati pa moram, da je v mnogih mladih ljudeh od sile idealizma, požrtvovalnosti in poguma, le prav ga ne znajo uporabiti. Ne znajo štediti svojih sil. Metati zanjke za dalj-

nimi cilji, ne da bi se popreje spoprijeli s težavami in potrebami dnevnih zahtev, je napak.

— In če mi še položiš obračun tvojega dosedanjega dela. —

»Napisal sem že precej novel, črtic in člankov v raznih časopisih in revijah. Leta 1929 sem izdal roman »Človek mrtvaških lobanj«. Drama »Celjski grofje« so izšli l. 1933. Letos so mi uprizorili dramo »Malomeščani«, pravkar sem končal knjigo potopisnih vtisov »Med potniki in mornarji«, ki sem jo napisal za »Cankarjevo družbo«. Dela imam res precej, ker poleg svojega poklica v gledališču tudi izdajam in urejujem revijo »Književnost« in kakor veš, sem tudi stalen sotrudnik »Ljubljanskega zvona«.

— In kaj še nameravaš v bodoče? —

»O tem je nevarno govoriti, kajti človek ima vedno mnogo načrtov, ki jih nikdar ne more vseh uresničiti. Pred leti se mi je zgodilo, da sem na tako vprašanje odgovoril — nato pa obljubljenega nisem storil.«

Nekdo je pozvonil. Poštar je prinesel zavojček grozdja, ki so mu ga poslali z doma.

»Pa ga dajva,« je dejal.

Ko sem se poslovil in zaprl vrata za seboj, sem že čul spet klepet njegovega pisalnega stroja.

GENERAL MAISTER

Diploma, ki jo je izročila obmejna občina Rakek generalu Maistru kot članu razmejitvene komisije med Italijo in Jugoslavijo. General Maister ni bil le borec za pravice koroških bratov, temveč je tudi s svojo odločnostjo dosegel da je ostal Rakek, izhodišče za vso Loško dolino in važna obmejna točka, v jugoslovanski državi. — Prečitajte napis na diplomu!

MEJA POSTAVLJA MAISTRU SPOMENIK

Slovenske gorice, biser naše severne meje! Kako vas je poželel sosed onstran Šent Ilja. Kako vas je opisoval kot nemško posest nemški pesnik Haus Bartsch. In vas je ob enem imenoval »Das deutsche Leid«, »Nemška bole«. In po pravici. Saj vas je Maister otel in ste danes naše, za vselej naše, kakor je naš narod, ki vas v potu svojega obraza obdeluje. Zato je prav, da se Šent Ilj pripravlja. Prvi bo postavil spomenik rešitelju Slovenskih goric in Maribora. Kdaj se oddolži spominu moža Maribor? Maister kliče:

Mladi, da ste pripravljeni:
meča ne dajte nikoli iz desnice,
naše pravice nikoli iz zenice!
Vranec naj zoblje vsedlan,
da se ko strela do mej zaprašite
in prevalite lažnike kamnite,
ko se ukreše — vaš dan.

*Poplava v Loški dolini
marca 1934. K članku
„Skrivnostna pota Ljub-
ljanice“.*

VIKTOR PIRNAT:

31. OKTOBER — JADRANSKI DAN

To je bilo leta 1910., ko se je srbski kraljevič Aleksander Karadorđević vračal z Lovčena preko Sušaka in Zagreba v stolni Beograd. S splitskega Sustjepana, ki je ozko povezan z zgodovino hrvaške dinastije, ker je v sustjepanskem samostanu preminul »menih Štefan«, poslednji vladar naše narodne dinastije z Jadrana, je pozdravil Jadran v jasnem in sijajnem prividu prvič bodočega jugoslovanskega kralja, ki je imel povezati zgodovinsko hrvaško pomorsko prošlost z bodočo zgodovino celega jugoslovanskega naroda.

Prišla so potem še dolga leta tegobe in hrepenenja, ki mu je bil svetel cilj on, neznani potnik z Jadrana. Osem let kasneje je bilo to resnično Njegovo kraljestvo in petnajst let kasneje ga je spet obiskal ne več kot neznani potnik, temveč kot njegov kralj in gospod. Narod je plakal od sreče, ko je pozdravljaj vladarja svoje krvi. Zmagoslavna je bila njegova pot po našem Jadranu.

Kot visi Primorec na svojem kršu in morju, tako je kralj vzljubil to zemljo in to morje, skrbel je za njun napredek, dvignil je in leto za letom večal svojo vojno mornarico in posečal jugoslovanski Jadran, če so mu le dopuščali težki vladarski posli. Svojo kraljevsko rodbino je pošiljal leto za letom na Jadran in po očetovi pazljivosti je mladi naš kralj Peter II. že star pomorščak, saj je že svoj tretji rojstni dan praznoval ob obali našega morja.

Tudi svojo nesrečno poslednjo zemsko pot je povzel veliki pokojnik iz našega Jadrana na jugoslovanski vojni ladji kot vrhovni admiral. Hotel je s tem poudariti, da je Jugoslavija pomorska država in da smo mi gospodarji vzhodnega Jadrana. Kako plemenita in samozavestna kretnja!

In slednjič je tudi mrtvega kralja prvi sprejel naš tužni Jadran, ki se je razplakal v neizmerni boli in z njim je plakala vsa domovina od hrumečega mesta do tihe gorske vasi.

Véčna slava Vélíkemu jadranskemu Admiralu!

Njegova zamisel kraljevine Jugoslavije kot pomorske države se izpopolnjuje in uresničuje. Naša obala se razvija in napreduje: gradijo se nova

in izboljšujejo stara pristanišča, pomorska mesta in naselja se dvigajo in širijo; ustvarjajo se pomorska središča, iz katerih planete življenje, promet in trgovina proti vsem krajem sveta; trgovska mornarica raste in osvaja svetovna pristanišča; razvoju vojne mornarice se posveča vedno večja pozornost; zgrajene so in se grade železniške zveze notranjosti države z jadransko obalo; izboljšuje in popolnjuje se ribarstvo; ustanavljajo se ladjedelnice; v leto za letom rastočem številu hiti narod iz cele države na morje, spoznava ga in vzljublja; budi in širi se povsod jadranska zavest, ki je zajela osobito slovenski del našega naroda, oni del, ki je izgubil svoje najbližje morje in ki se tem bolj zaveda, da je Jadran moč, življenje in temelj Jugoslavije.

Bodočnost ima le pomorska sila Jugoslavija!

Burno je bilo njeno rojstvo v zadnjih oktoberskih dneh 1918. leta. Posebno v Pulju.

Prekasno se je odločil poslednji avstrijski cesar Karel, ko je predzadnjega oktobra brezzično ukazal Horthyju, tedanjemu poveljniku celokupne a. o. vojne mornarice in današnjemu državnemu upravitelju Madžarske, naj vse brodovje odda Jugoslovanom. Ti so se ga polastili že poprejšnji dan, in narodni odbor mornarjev je izvolil priljubljenega poveljnika pomorskega orjaša dreadnaughta »Viribus Unitis«, kapetana b. b. Janka Vuković-Podkapelskega za poveljnika mogočne jugoslovanske vojne mornarice, ki je obsegala vse ednice prejšnje silne a. o. flote. Narodno Vijeće v Zagrebu, najvišja oblast v izpod tisočletnega robstva osvobojenih jugoslovanskih pokrajinah, izvemši Srbijo in Črno goro, je sklep mornarjev brzojavno odobrilo. V prisotnosti zastopnika Narodnega Vijeća iz Pulja so častniki, podčastniki in mornarji jugoslovanske narodnosti dne 31. oktobra prisegli zvestobo novi državi. Mornarji in častniki drugih narodnosti so se razbegli na svoje domove.

Ob petih popoldne je na »Viribus Unitisu« zaplapolala naša zastava in godba je zasvirala himno »Lepa naša domovina!«. Urnebesni ura- in živjoklici so hiteli za brezzičnimi vestmi, ki jih je pošiljala velika radio postaja v Pulju v svet, v vednost zmagoviti Antanti, da a. o. mornarice ni več. Prevzela jo je zavezniška jugoslovanska vlada, ki vabi prijateljske mornarice, naj jo posetijo v Pulju, kjer zanje ni več nevarnosti.

Jugoslovanski mornarji so si ovili čepice z rdeče obrobjenimi papirnatiimi trakovi, ki se jim je na modrem polju blestel bel napis: Jugoslavija.

Štiri leta ni zagorela luč v Pulju, največji vojni luki bivše monarhije. Tema ko v rogu je vladala vse te dolge noči na skrajnjem koncu kršne Istre, 31. oktobra 1918. leta pa je v večernem mraku zablestelo po prostranem pristanišču tisoč luči, glasno ukanje in veselo petje je donelo v tiho jesensko noč, rezki streli, odmev razposajene prostosti, so bičali svinčeno nebo.

Konec vojne, konec trpljenja! Svoboda, enakost, bratstvo!

Puljska luka je bila natrpana z vojnimi ladjami in trgovskimi brodovi vseh velikosti in oblik, modernih in zastarelih, od male podmornice in manjšega borbenega čolna do velikana »Viribus Unitis«, ki je bil vsidran daleč od vhoda v pristanišče blizu polotočka Franc.

Vhod v pristanišče je bil zaprt s pet metrov globokimi mrežami, ki so zadržavale podmornice. Ob dotiku nanje je zazvonilo v poveljstvu vojne luke, in po podmornici je bilo. S kopna so bili naperjeni na vhod težki topovi in ponoči so močni reflektorji osvetljevali prehod, da se nihče ni mogel zmuzniti v vojno luko.

Tako je bilo do 31. oktobra 1918. vsestransko v dovoljni meri poskrbljeno za varnost Pulja in njegove luke.

Ta dan pa je bil dan veselja, ki mu je sledila brezskrbna noč radosti. Mornarji tujih narodnosti so zapustili ladje. Zanje se je vojna nehala. Kdo bi še služil! Prvi je izginil Horty.

Jugoslovanski mornarji so od samega navdušenja šli na kopno drugovat in uživat nekaljeno srečo svobode in prostosti. To noč ni bilo v Pulju niti ene straže. Slavnostno razsvetljeno pristanišče je metalo medel odsev tja do mogočnega valobrana.

Okoli desetih zvečer se je neki podčastnik, ki se mu ni ljubilo iti v mesto z rta Compare slučajno ozrl po morju in opazil ob zunanji strani valobrana senco italijanske torpiljarke, ki je baš pristala. Skočil je k telefonu, klical tu, klical tam. Zaman. Nikjer nikogar. Pa čemu bi si belil glavo, saj ni več vojne. Prijatelji smo!

Pozne ure so polagoma umirile razigrani Pulj in njegovo pristanišče, po dolgih letih naporov in strahu je vse pospalo ko ubito.

Kot običajno se je na »Viribus Unitis« prvi zbudil prvi podoficir na brodu. Obšel je, kot je to delal že leta in leta, ves krov, da vidi, če je vse v redu. Iz navade se je sklonil preko ograje in opazil ne daleč od broda dva moža, čudno oblečena, ki sta na vse kriplje hitela plavat proti obali.

Stvar se mu je zdela sumljiva, poklical je nekaj mornarjev, spustili so motorni čoln in kaj urno sta bila čudna plavača na admiralski ladji.

Ko sta ujetnika videla, da ju vodijo na »Viribus Unitis«, sta se krčevito branila. Eden je vedno pogledoval na uro, ki mu je visela pod vratom.

Poklicali so poveljnika Vukovića, ki je prihitel na krov, ogrnjen s častniškim plaščem. Iz kratkega zasliševanja je sprevidel, da sta italijanska častnika Paolucci in Rossetti prišla prejšnji večer na italijanski torpiljarki, ki ju je opazil naš podčastnik, pa ni mogel nikogar obvestiti, do valobrana, ponoči sta dosegla admiralsko ladjo »Viribus Unitis« ter jo podminirala. Zagotavljala sta, da jima je bilo povsem neznano, da so a. o. brodogve prevzeli Jugoslovani in da ni več vojne ter da sta storila le svojo dolžnost kot dobra vojaka. Vsa zelena od strahu sta za božjo voljo prosila, naj zapuste ladjo, ker bo v 20 minutah zletela v zrak.

Mino sta pritrdila na mrežo izlivne cevi 1 m pod gladino.

Praznili so ladjo, med tem pa skušali mino previdno odstraniti. Pa bilo je prepozno. Votel pok, brod je zadrhtel in se nagnil na desno stran. Nepopisna zmešnjava. Brezumno je posadka drvela po krovu, hiteli so spuščati čolne, skakali so v morje, da se rešijo s plavanjem.

Točno ob 6. zjutraj 1. novembra 1918. se je razlegel po puljski luki tisočeri obupni klic: »Pomagajte, »Viribus« se potaplja, pomagajte!«

Posadke bližnjih ladij poka niti čule niso, tako slab je bil. Zdramil jih je šele krik in vik. Vse je hitelo pomagat. Voda je drla skozi razpoke, po krovu ni bilo mogoče več teči, mornarji so zdrsali in se po nagnjenem ladjinem trebuhu spuščali v mrzlo morje. Krov se je skoro izpraznil.

Poveljnik Vuković se je še vedno zadrževal na ladji. Po močno nagnjenem krovu se je tipal do velike kupole 30.5 cm topov. Spodaj živ-žav čolnov in plavačev.

Nenadoma je strahovit pok presekalo ozračje in orjaško telo »Viribus Unitisa« se je z nepopisno naglico med strašnim hruščem in truščem nagnilo in popolnoma prevrnilo. Dimniki in oklopni stolpi so odletavali, ubijajoči in

drobeči vse, kar so dosegli. Ogromen jambor je treščil po čolnu, ki je bil natrpan brodolomcev in ga zdrobil.

Dvajset minut je trajalo od eksplozije mine do potopa ladje.

Na krovu stoječ je odšel s svojim brodom v globino tudi prvi poveljnik jugoslovanske vojne mornarice Janko Vuković-Podkapelski. Po rodu Ličan je bil med najbolj hrabrimi in smrt prezirajočimi pomorskimi častniki, o katerem so krožile celo čudovite zgodbe.

Potopljeni velikan je bil najmodernejši in najmlajši izmed štirih a. o. dreadnoughtov. Razkošno je bil opremljen in silovito oborožen. Služil je kot admiralska ladja. Posadke je štel okoli tisoč mož in 32 častnikov.

Ko so rešene brodolomce srečno zbrali, so ugotovili, da jih manjka 250, in to večinoma samih Jugoslovancev.

V Pulju je zavladala nova zmešnjava. Prvemu jugoslovanskemu admiralu C. M. Kohu se je s spretno roko posrečilo vsaj delno napraviti red. Najtežje je bilo s prehrano. Pa so odšli zastopniki domačega hrvaškega in italijanskega prebivalstva s torpedovko preko Jadrana prosit Antanto kot zaveznico za pomoč. In prišla je pomoč od onstran.

Borbeni čoln s trikolorko je prižvižgal v luko, sledilo mu je številno ladjevje in laška vojska, ki je slovesno in zmagoslavno ves dan korakala skozi Pulj in ga odtlej še ni zapustila.

V splošni zmešnjavi ob potopu »Viribus Unitis« se je italijanskima atentatorjema posrečilo uiti na suho, pa so ju kasneje naši mornarji iztaknili in zaprli. Sedaj ju je laška vojska rešila in bila sta junaka dneva.

In ko so naši stari pomorci krvavečega srca oddajali prišlecem svoje, to je naše brodovje, so prebridko obžalovali, da niso postopali z vso imovino obširne puljske luke enako, kot so storili to Nemci z v pristanišču vsi dranimi svojimi podmornicami že nekaj dni pred prevratom: zaplovili so z njimi pred luko in jih pognali v zrak oziroma v dno, sami pa so se praznih rok, kot bi se bili sicer, odpeljali domov.

Tudi Trst, tedaj največje slovensko mesto, ter največje trgovsko пристanišče bivše monarhije, je na dan 30. oktobra 1918. spremenil svoje črno-zolto lice. Upravo mesta je prevzel »Odbor za javno varnost«, ki je obstojal iz tamošnjih Slovencev in Italijanov. Zagrebško Narodno Vijeće je 31. oktobra imenovalo dr. Otokarja Ribača za predsednika Nar. Vijeća v Trstu. Poveljstvo nad našo oboroženo silo je prevzel odličen narodnjak P. P. Vučetić.

Radi pomanjkanja živil so pričele po Trstu pleniti nasilne tolpe, ki jim narodna garda ni mogla biti kos. Zato je dalo Nar. Veće v Trstu odboru za javno varnost na razpolago torpedovko, s katero so odšli trije Jugoslovani in dva Italijana 1. novembra zgodaj zjutraj v Benetke prosit za pomoč Antanto, ki jim je bila od vrhovnega poveljstva italijanske vojske obljubljena.

Odposlanci so se vrnili v nedeljo 3. novembra ob dveh popoldne, dve uri kasneje so že priplule v Trst prve italijanske torpedovke pod poveljstvom generala Karla Petitti di Roreto. Pripeljal se je na torpedovki »Audace« ter izjavil, da je prišel v Trst kot osvajač v svrhu zasedbe.

Tako se je izvršil zmagoslavni pohod italijanske vojske v Trst 3. novembra 1918. ob štirih popoldne, torej 13 ur za tem, ko je na italijanski fronti istega dne ob treh zjutraj službeno prenehalo streljanje in so se ustavile sovražnosti.

Isti večer je imel tržaški odbor za javno zaščito svojo zadnjo sejo, ker je bil po odredbi generala Petitti di Roreto razpuščen.

Trst se je spremenil v Trieste.

Na Reki so se vojaki Jelačićevega pešpolka uprli častnikom tujih narodnosti že 23. oktobra 1918. leta in razvesili na vojašnici našo trobojnico. 30. oktobra je prevzelo oblast na Reki Narodno Veče v Sušaku, med tem pa je zagrebško Narodno Veče imenovalo dr. Riharda Lenca za velikega župana mesta Reke, kjer je dr. Lenc tudi takoj prevzel oblast. Vse mesto in vse pristanišče je bilo zavito v naše barve. Navdušenje nepopisno, sledila pa mu je kmalu godba žalosti. Italijanaši so prosili za zaščito, ki pa je bila dejansko nepotrebna, vodstvo italijanske vojne mornarice, in 4. novembra 1918. so pristale v reškem pristanišču tri laške vojne ladje pod poveljstvom admirala Rainerija.

Kot zastopnike zavezniške Antante jih je naše ljudstvo navdušeno sprejelo in pozdravilo z nad 400 zastavami. Pa se je takoj na to na mestnem stolpu prikazala trikolora, ki pa jo je nekdo kmalu nadomestil z našo trobojnico. Kasneje sta nad mestom pol dneva vihrali zastavi obeh narodov, na kar je bila zopet odstranjena. Za naše ljudstvo so pričeli težki časi.

Na prošnjo Narodnega Vijeća je poslala vrhovna vojna oblast v Beogradu 15. novembra na Reko II. pešadijski bataljon 5. pešpolka naše strumne vojske pod poveljstvom podpolkovnika Ljubomira Maksimovića. Radost našega življa je bila velikanska. Žal je trajala le 17 dni, potem se je naša vojska umaknila deset kilometrov iz Reke pod obljubo italijanskih oblasti, da njihove čete ne bodo zasedle Reke. Pa niso bile šajkače še iz mestnih zidov, so že hitele na drugem koncu v mesto čete laške brigade »Granatieri« in »Sessia«. Poslej se trikolora ni več umaknila z Reke.

Tudi po drugih obrežnih mestih in pristaniščih vzhodnega Jadrana so one dni prejšnje zastave zamenjale naše trobojnice. Osebito navdušenje je vladalo med našimi mornarji v Boki Kotorski, med mornarji, ki so že davno prej s svojim znamenitim uporom dokazali, da imajo dovolj tujega gospodstva in da hočejo biti na svojem morju svoji gospodarji.

In to smo slednjič z naporii blagopokojnega viteškega kralja dosegli. Naš je vzhodni Jadran! Pomni, mladina, da od izliva sinje Soče do skipetarskih planin naše morje se preliiva, naše majke tam je sin!

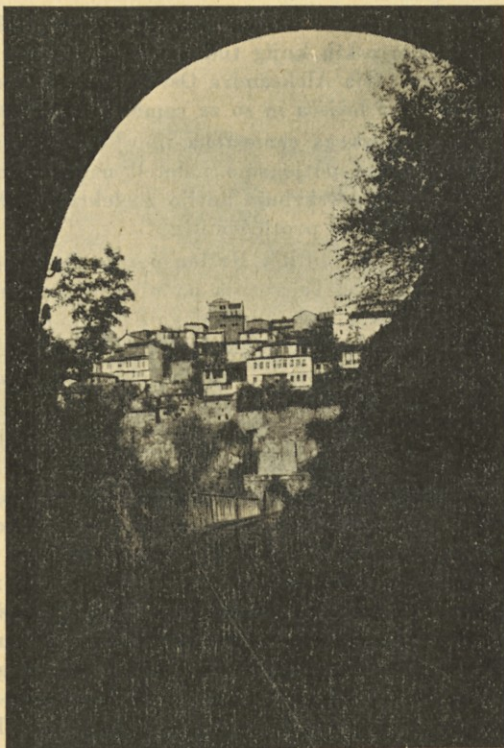

Meja ob Rečini med Sušakom in Reko.

V BOLGARIJO

V zadnjih letih smo izdatno ojačili medsebojne stike z bratskim bolgarskim narodom. Našo Glasbeno Matico in naše učiteljsko pevsko društvo so v bolgarskih mestih vzprejemali z navdušenjem, a kako izborni pevci so Bolgari, smo se prepričali na koncertih, ki so jih pri nas priredili bolgarski pevci. Nedavno so se v Sofiji naši Sokoli zopet pobratili v mnogobrojnem številu z bolgarskimi Junaki in končno je priredilo tudi naše Slovensko planinsko društvo izlet Bolgarijo. Tega izleta sem se udeležil tudi jaz.

Izredno gostoljubno so nas sprejemali povsod bolgarski planinci. Planinstvo je med Bolgari močno razširjeno. Sofijčani hodijo najrajši na bližnjo Vitošo, na kateri imajo več planinskih koč. Mi smo si pa hoteli ogledati predvsem mnogo višje rilsko in pirinsko gorovje. Po ogledu jako lepe sofijske prestolnice, smo se peljali z avtomobilom v 69 km oddaljeno Čamkorijo, da gremo od tam na Musala, t. j. na Alahov vrh, ki je najvišja gora na balkanskem polotoku. Visok je 2925 m, torej je višji od našega Triglava. Bolgari so napravili na to goro udobno in neopasno pot. Med potjo smo opazovali vodovod, ki preskrbuje Sofijo s prav dobro pitno vodo. Na vrhu je meteorološka postaja. Da more vzdržati poslevodeči uradnik v tej postaji tudi v dolgi zimi, znosijo vsako leto do postaje konji šest ton premoga. Razgled s tega vrha je kaj lep. Pod nami se blestijo s kristalno čisto vodo planinska jezera, na zahodni strani se peni v lepi dolini Isker, ki se izteka v Donavo, a na zahodu vidimo Marico, ki teče v Egejsko morje.

Tirnov. Železniški predor pod mestom.

Rila je najznamenitejše gorovje balkanskega polotoka. Več kot 20 vrhuncev je visokih nad 2700 m. Velika snežišča pokrivajo njegova pobočja in napajajo 150 jezer, iz katerih izvirajo reke Isker, Marica in Mesta. Rila je sestavljena večinoma iz granita. Ker pa granit ne prepušča vode, je tod toliko jezer. Gorovje podaja planincem prave naravne čudeže in vrhunce, ki nudijo krasne razglede. Hoja po potih na te gore pa je mnogo lažja kakor v naših gorah.

Prvo noč smo prenočili v planinskem domu Musatà, ki je v višini 2440

metrov, a drugo v mali in lični planinski koči Maljovici. Od tu smo šli na vrh Maljovice, potem pa po grebenih do lepe gore Damke in do čarobnih sedmerih jezer. Prelepa je bila ta promenadna pot in kaj prijetna bi bila tudi složna pot navzdol do Rilskega manastira, ako bi južno sonce tako zelo ne pripekalo.

Ogromen Rilski samostan, ki ga je v 10. stoletju ustanovil sv. Ivan Rilski, je eno največjih svetišč bolgarskega naroda. Samostan so sezidali v letu 1343., ki pa je v letu 1833, pogorel; zgradili so nov samostan v štirih nadstropjih po zgledu samostanov na gori Athos. Od daleč se nam prikazuje kot kakšna trdnjava. V cerkvi, ki je krasen primer bizantinske umetnosti, smo pri sv. maši občudovali cerkveno petje. Kakor v ruskih cerkvah tako tudi v tej cerkvi ni orgel.

Samostanski muzej hrani zanimive predmete iz prejšnjih stoletij, in sicer poleg starinskih knjig tudi zlate in srebrne darove kronanih glav, med njimi tudi dar carja Aleksandra Osvoboditelja. Prenosišča v velikih sobah so nekakšna skupna ležišča in so za romarje in turiste zastoj.

Od Rilskega samostana smo se peljali z avtomobilom ob Rilski reki, do Strume. Med potjo smo naleteli na velikanske vodne naprave za električno centralo, ki preskrbuje Sofijo z elektriko. Od Strume smo se peljali še vedno z avtomobilom proti Simitli.

Cesta iz Simitli v Razlog poteka čez sedlo Predel, ki v višini 1230 m loči Rilo od Pirin. Ta vožnja pa ni bila posebno prijetna. Ker so hudourniki na mnogih krajih zelo poškodovali cesto, smo se morali preseliti v dva manjša, manj udobna avtomobila. Bili smo precej stisnjeni, toda dobra volja nas ni minila. Na cesti smo srečavali množico kmetov in kmetie v živopisanih narodnih nošah.

V Bansko (925 m) smo se pripeljali šele proti večeru. Vseeno sklenemo, da gremo takoj do koč Banderice, ki leži 1770 m visoko. Kmalu smo bili v temi; morali smo si pomagati z električnimi svetilkami. Ker smo pa prepustili svoje nahrbtnike mulam, smo še nekako dobro hodili. Dočim je bila prehrana v rilskih kočah bolj skromna, so nam postregli tu celo s postrvmi.

Drugo jutro smo šli na El Tepe (2920 m), ki je tudi višji od našega Triglava. Tu sem pa izkusil slabo stran pirinskega gorovja. Nisem se pridružil drugim, ki so šli po poti, temveč sem šel sam na Gorenjo Banderico do gore Banderiška čuka (2750 m), da bi tam pogledal, kod vodi pot na zahodno stran Pirina do sv. Vrača. Ob tej gori sem krenil na sedlo Kabata (2450 m) in odtod po grebenih na drugo sedlo pod El Tepe, ki je v višini 2600 m. O kaki poti ni bilo sledu in večkrat sem moral plezati po več ali manj velikih granitnih bolvanih. Na strmih pobočjih leži na mnogih mestih celo morje skladov in razbitih skal in po teh bolvanih sem moral plezati navzgor in navzdol. Lahko si mislite, da sem se nekajkrat spomnil tovarišev. Jezil sem se sam nase. Po peturni hoji sem prišel končno pod El Tepe na pot, ki sem jo pa kmalu spet zgrešil; zato sem jo mahnil kar naravnost navzgor.

Pri triangulacijskem znamenju dobim na vrhu vse druge, ki so že dalj časa uživali prekrasen razgled. Kakor v rilskem pogorju so tudi tu planinska jezera največji kras. Nad 120 jih je, in kakor venec bistrih morskih očes nanižana na obeh straneh. Navadno ležijo v visočini nad 2000 m, a nekatera so celo v visočini 2500 m.

Pirin je vsem Bolgarom že stoletja najbolj pri srcu, saj je ob teh gorah spletal bolgarski narod venec junaških epopej, saj so bile te gore zatočišče

junaškim hajdukom v turški dobi. Te gore so tedaj stoletja skrivale v svojih nedrih uporne borce za neodvisnost in v teh gorah je v dolgi dobi narodne sužnosti neprestano tlela misel narodne svobode.

V noči je deževalo in dasi je bilo drugo jutro močno megleno, smo šli od kočice Banderice do kočice Damjanice. S težavo smo prebredli narasli potok in težavna je bila tudi hoja po mogočnih bolvanih ob bregu Ribnega jezera. Ko smo obšli po strmem pobočju Todorin vrh, je začelo spet deževati. Ali planinec je na vse pripravljen, zato nismo oklevali. Narobe! Eden izmed nas je celo prerokoval najlepše vreme. Čez nekaj časa se je res vreme zboljšalo. Hoja navzdol do Vasiljaških jezer je bila izredno lepa. Vsako jezero ima drugo lice in svojevrsten čar.

Povedali so nam, da imamo do kočice le dober četrť ure. Da bi prisluškoval skrivnostnemu žuborenju vode, ki prehaja podtalno iz jezera v jezero, sem

Tirnovo.

sedel. Nenadoma se je stemnilo. Prvem delu naše skupine se posreči priteči do kočice pred vzbruhom nevihte, ostali pa se kmalu v gosti megli nismo mogli več orijentirati in smo se v tej zmedji celó oddaljili od kočice. Pri iskanju prave poti si je sofijski vodnik spahnil levo roko. Končno srečamo nekega bolgarskega pastirja, ki je iskal svoje ovce in ta nam pokaže pravo pot, a popolnoma premočeni pridemo do kočice. Ko smo bili pod streho v prijetnem zavetišču, smo pozabili vse nadloge in se zapletli v živahen razgovor.

Izleta do največjega planinskega jezera Papazgijula se nismo udeležili. Nekateri smo morali drugi dan sušiti svojo premočeno obleko. Ko smo šli navzdol ob reki Glazni, sem obžaloval, da si nisem ogledal električne centrale, ki preskrbuje Bansko in okolico z elektriko; zakaj v Banski smo zaključili svoje visokogorske ture.

Nismo se pa vrnili v Sofijo temveč sklenili smo obiskati tudi Plovdiv, Tirnovo in Varno. Iz Banskega smo se peljali z avtomobilom čez Jundolo v Bjelovo. Jundola leži na lepi planini, obdana od smrekovih gozdov in jelovine. Pridno jo obiskujejo oni, ki se hočejo izogniti dolinski vročini. Ko bo zvezana z železnico, bo odkrila planincem čarobne kraje. Ker je bila cesta slaba, smo v Bjelovem zamudili vlak, s katerim smo se hoteli popoldne peljati v Plovdiv.

Vseeno so nas v pozni noči pričakovali v Sofiji planinski tovariši ter nam drugo jutro pokazali znamenitosti tega mesta.

Plovdiv, stari Filipopel, leži v rodovitni trakijski dolini ob Marni ter je drugo največje mesto v Bolgariji. V letu 1928. je mesto skoraj popolnoma razrušil potres, od katerega je le malo sledu. Nastalo je novo moderno mesto. Spominjalo nas je na našo Ljubljano.

Popoldne smo se peljali mimo Stare Zagore v Tirново. Žal da smo prišli v to starodavno in zanimivo mesto zopet ponoči. Tirново je bilo delj časa prestolnica bolgarskega cesarstva. V letu 1393. so jo osvojili Turki po trimesečnem obleganju in še to radi izdaje. Zanimivo je bilo ogledanje zgodovinskih spominkov, a nas planince je zanimal tudi udoben planinski dom, v katerem so nas pogostili in prenočili.

Popoldne smo se odpeljali v Varno, kjer smo se v morskem kopališču dobro odpočili. Tudi tu smo se divili gostoljubnosti bolgarskih planincev.

Prinesli smo iz Bolgarije prekrasne spomine. Srčna naša želja je, da bi se kmalu mogli bolgarskim planincem oddolžiti na naših gorah za njihovo izredno gostoljubnost.

P A V E L K U N A V E R :

SKRIVNOSTNA POTA LJUBLJANICE

(Nadaljevanje.)

Še malo, pa me je streslo in stisnila sem se tako, da sem postala pretežka in padati sem pričela. Kraj, kamor sem padla, se imenuje Velika gora. Visoka planota je to. Najvišji vrh je 1253 m visok in se imenuje Turn. Po gozdovih Velike gore se nemoteno sprehajajo medvedje. Toda jaz nisem imela časa gledati gozdov. Padala sem v okroglo kraško dolino. Med gnijočim listjem in tanko plastjo prsti sem se nasrkala nekoliko ogljikove kisline in zdrknila navzdol do prvih skal. Pa mi ni bilo obstanka. Pod prstjo in listjem se nahajajoče skale so bile silno razpokane in razjedene. Vse to so storile moje prednice, kapljice, in sedaj sem s pomočjo ogljikove kisline tudi jaz odjedla od skale malo apnenca in lezla v črno temo globlje in globlje.

Kar mi zmanjka tal. Silno me zazebe in predno sem se zavedla, sem bila vsa ledena. V prostor, kjer sem bila, je le malo posevala luč od neke daljne odprtine na severni strani. Druge sestrice, ki so enako meni izpremenjene v led bivale tu, so mi povedale, da sem v ledeni jami, ki jih je na Veliki gori več. Čudno lepo okrasje smo tvorile tod v notranjosti zemske skorje. Gori na stropu smo bile izpremenjene v krasne ledene sveče, prav majhne in prav velike, več metrov visoke. V redkih svetlobnih žarkih smo se čudno krasno svetlikale. Nekatere ledene sveče so segale doli do dna. Tam pa je bilo vse ledeno. Kakor modrozeleni silni in več metrov debeli preproga se je razprostiral lednik v jami. Nepopisno tišino je motilo le kapljanje vedno iz nova prihajajočih sestic, ki so pomnoževale ledeno krasoto tega podzemskega svetišča. Dokler sem jaz bivala v tej jami, se ni ničesar posebnega zgodilo v njej. Le nekoč je prišel neki medved gori pred jamski vhod, a noter ni hotel, ker mu je premrzlo zavelo naproti. Pri neki drugi priliki je malo globlje — menda za plenom — lisica prišla v jamo, a se je razočarana hitro umaknila na svetlo sonce.

Jaz sem hrepenela po svobodi, ki je nepričakovano hitro prišla.

Nekega dne je prišlo s stropa doli mnogo več kapljic kakor navadno. Najbrž je zunaj na površju zemlje zelo deževalo. S seboj so prinesle nekoliko več toplote. Nekaj takih sestic je padlo tudi name in zopet sem bila voda, tekoča voda. Zmuznila sem se ob steni navzdol in ušla po razpoki iz te sicer čudno krasne ledene jame, ki pa je moji nemirni naravi bila zapor.

Vedno globlje me je vodila pot. Tekla sem po navpičnih razpokah apnenčevih skladov. Iz raznih drugih razpok so se mi pridruževale neštevilne sestrice. Vsaka je pripovedovala o svojih doživljajih. Vse pa so na tem čudnem kraškem površju takoj zdrknile v globino in nikjer niso mogle sestaviti studenčka ali potoka.

Nekatere so padle naravnost v silna žrela navpičnih podzemskih jam ali prepadov. Zdelo se jim je, da bodo letele kar do srede zemlje, tako grozno je zazijal prepad sredi gozda ali travnika pod njimi. Pa ni bilo tako. Padale so različno globoko. Nekatere komaj deset, druge pa tudi do 100 m globoko, kjer so za trenutek obležale na tleh.

Po razpokah so stekle dalje navzdol v globino in v črni temi smo se tam sešle.

Pa ni šlo vedno navzdol. Namesto apnenca so se pod nami pojavili novi skladi, ki so imeli mnogo manj razpok in se za našo ogljikovo kislino niso zmenili. Ker pa nas je bilo vedno več, smo si morale v vodoravni smeri iskati nove poti. Šlo je sem in tja v neverjetnih ovinkih. Spotoma smo izdatno uporabljale svoje orožje, ogljikovo kislino in si širile pot. To so neštevilne naše prednice že silno razširile in mestoma napravile velikanske podzemске jame.

Po teh jamah sem tekla s svojimi družicami v obliki podzemskega potoka. Včasih smo se skozi tesni komaj pretisnile. Včasih smo padale kot slap v črne globine in v ozkih prostorih napravljale strašen šum. Čisto samotni so ti divji podzemski prostori. Človek še ni prišel do njih in morda tudi nikdar ne bo, ker se je tu in tam udril strop in zasul jame. Tako smo se le s težavo pretakale med ogromnimi skalami.

Nekatere kapljice, ki so spotoma padale z visokih stropov v potok, so skrivnostno namigavale, kaj vse so čudnega ustvarile tam gori, do kamor tekoča voda ne sega. Tam gori v jami so pustile čisti apnenec, ki so ga spotoma raztopile. Nastali so prekrasni, kristalno čisti kapniki. A kakor začarani vise in stoje tam in nikdar ne bo očita njihova lepota, če človek s svojimi svetilkami ne bo našel pota do njih.

Prerez skozi ledeno jamo.

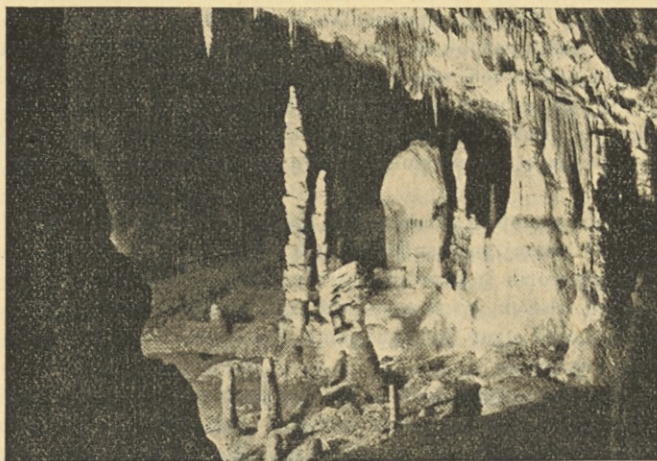
Voda pronica skozi razpoke, ki so v skalnih skladih, in zmrzne v jami. Zrak in skale v jami so se silno ohladile pozimi in v gorah postanejo ledene.

Nenadoma se je posvetilo pred nami in bruhnile smo iz jame na dan. Pred seboj smo uzrle vas Travnik v Loškem potoku in silno smo se razveselile, da se bo sedaj začela prijetna pot pod svetlim soncem. Vrsta mlinov in žag je izrabljala našo združeno silo in veselo smo hitele preko koles, ki služijo človeku. Ovinek se je vrstil za ovinkom. Nad nami so se vzpenjale gozdnate gore, ki pa so bile zavite v megle, iz katerih so se vsipale vedno nove množice sestic.

Naša radost je bila kratka. Dolina, po kateri smo tekle, ni bila običajna dolina, po kateri odteka voda svobodno v ravnine, ampak zaprta je bila od vseh strani z gorskimi hrbti in nam ni preostajalo drugega, kakor da smo, hočeš nočeš, porabile koncem doline neke luknje v tleh ter izginile v temo.

Konec je bilo svetlobe, zelenja, gorskih pobočij in prijaznih naselbin. Zdivjale smo ob črnih skalnih stenah zdaj pod nizkimi stropi besno se previrajoč, zdaj bobneč in grmeč po velikih temnih podzemskih dvoranah. Naša moč je rastla. Od vseh strani so nam hitele nove podzemске vode na pomoč. Tod pod zemljo smo se združile tudi s *P o d z e m s k i m p o t o k o m*, ki je pod Kozjim vrhom nekje privrel na dan. Gori na vrhu zemlje je moralo biti prav hudo. Bržkone je lilo kakor iz škafa že več dni, ker so sestre vtele iz vsake razpoke, in slutila sem, da bo naša strašna naloga, poplavlјati človekova polja in uničevati njegovo delo.

Nisem se varala. Po dolgi, divji in zaviti podzemski poti, ki je človek še prav nič ne pozna in ki hrani toliko velikih in lepih podzemskih jam, smo v Loški kotlini, kjer stoji staro mesto Lož, privrele pri vasi Vrhnika zopet na dan. Toda tedaj nismo bile več ponižen potok. Dobile smo ime *O b r h* in sprejemale smo od vseh strani novih dotokov. Tam izpod mogočnega Snežnika se je v nas izlil naš sicer skromni, sedaj pa ogromno narastli bratec *M a l i O b r h*, in krepak dotok smo dobile tudi od Podgore. Naše sile so bile prevelike, da bi bile zadovoljne s strugo, ki nam jo je odkazala narava. Pljuskati smo začele preko bregov, potaplјale smo travnike in poplavlјale polja, ki jih je ubogi človek že posejal.

Lep del postojske jame.

Krasni stalagmiti (na tleh) in stalaktiti (na stropu) so le majhen del presilne množine kapnikov, ki krase podzemski svet Krasa.

Naša jeza pa je bila slepa in razgibala nas je še burja, ki je planila doli z gorâ na polje, katero smo me izpremenile v jezero. Naši valovi so rušili zemljo, kalili so in pljuskali dalje in dalje.

Ne bom pozbila prizora, ko je stal kmet ob svoji poplavlјeni njivi in jokal. Ne glasno. Krčevito je stiskal svoje pesti, svoje žulјave roke,

obraz pa mu je drhtel od žalosti. Solze obupa so se mu vsipale preko nagnanega obraza. Nič čudno, saj je videl drseti čoln tam, kjer je stala njegova ozimina — pod vodo. Saj je voda že segala do praga njegove hiše, kjer je stala njegova trudna žena in so na peči jokali njegovi otroci in prosili kruha.

A nas ni ganil jok. Motne smo bile in poganjale smo se dalje in iskale izhoda. Že zopet smo bile v pasti! Da, tudi Loška kotlina ni pravo polje. Le velikanska kotlina je, iz katere vode nimajo površnega odtoka. Res, tam na zapadu pod lepo Križno goro, je moralo biti nekaj, kar bi nas oprostilo vezi visokih obronkov. Rinile smo tja in nosile s seboj slamo in bičevje in deske in polena; celo neko zibelko smo ugrabile in jo odnesle.

Komaj sem se zavedla, kaj se godi z menoj, pa me je pograbil pod vasjo Dane vrtnec in zdrvela sem v globočino. Črna tema me je obdala, a tesno je bilo tod. Divje smo rinile naprej in zapolnile vsak kotiček jame, ki se je odpiral pred nami. Spoznale smo, da je tod že človek jamo razširjal, da bi nam v povodnji olajšal odtok. Pa njegove moči so majhne in me mu tudi ob vsaki veliki vodi sproti mašimo luknje z vsem, kar le moremo odnesti z bregov.

Tod pa ni šlo daleč po temi. V silnem navalu in z ogromno narastlimi močmi smo bruhnile v jugovzhodnem delu Cerkniškega jezera na dan. Blizu tega našega izvira stojita vas Laze in Gornje Jezero, a vse hiše so dokaj varne pred našo silo. Kar hitro smo zapustile strugo in se razlile črez bregove. Tukaj smo dobile ime *Jezerski potok*. Toda naše sile so bile sedaj mogočne in poplavile smo širno polje, ki ga imenujejo Cerkniško jezero.

(Dalje.)

J E Z A M A K S, dijak v Ptuj:

KMEČKA OBRAMBA PRED TURKI

Dasiravno je veliko nesreč vznemirjalo mirni slovenski narod (kuga, kobilice), vendar se Slovenci najbolj živo in z grozo spominjajo Turkov.

Po l. 1369. so bili Turki skozi tristo let redni gostje naše zemlje. Posebno so pa bili ti napadi hudi v zadnjih treh desetletjih XV. stoletja. Dežela, ki so jo temeljito izropali živega in mrtvega blaga, si dolgo ni mogla opomoči. Vsi prebivalci so prišli na beraško palico, kajti imetje, t. j. premičnine, so jim bile odvzete, polja poteptana, bivališča požgana, žene in hčere odpeljane, otroci prodani v sužnost; dečke so vzgajali globoko v turških deželah, kjer so jim zamrli poslednji spomini na dom, in so se pozneje vračali kot kruti janičarji v domovino. V teh letih strahote je nastala pesem:

O Marija, o Marija,
pridi z nami v kompanijo.

Skozi nevarne soteske in prelaze so ti krvoloki prodrli daleč na Koroško in na Gorenjsko. Včasih so dobili človeka, ki jim je kot izdajalec ali pa k temu prisiljen, pokazal vsako utrdbo, skrito živino ali pa zakotne vasi. Leta 1473. so blizu Novega mesta ujeli Miho Cvitarja, ki je vršil službo kažipota. Še drugič najdemo Miho v tej službi in domneva se, da jo je vršil iz izdajstva, ker je bil zato dobro plačan. Vodil jih je na Koroško, kjer so grozno ropali in pustošili.

Najhuje so Turki pustošili tedaj, kadar so prišli nepričakovano. Uspeh so

imeli torej le tedaj, če so našli ljudstvo nepripravljeno, trdnjave nezasedene, hiše odprte in straže brezvestne. To, da so bili obvestilni organi za blagor domovine neredni, se je žal često zgodilo. Torej: Pravočasna obvestitev je dala uspešen odpor. Kakšni pa so bili pripomočki za obvestitev?

Najenostavnejše sredstvo za javljanje je vsekakor glas. Taka sredstva so služila sledeče: Z višine na višino so klicali in se obveščali. To je bilo razmeroma dobro sredstvo. Govorili so tudi v daljnoglasec ali trobilo. Pozneje, ko so izumili strelni prah, so streljali z možnarji in so to delo vršile za to nalašč po hribih nastavljene straže.

Za vidno obvestilo je služil ponoči ogenj, podnevi pa dim, ker se ogenj podnevi ne vidi daleč. Še dandanes se poslužujejo ponekod tega sredstva. O obveščanju z dimom ne vedo nič stari spisi, brezdvomno pa so imele tudi naše straže kako snov oziroma pripravo, ki je, položena na ogenj, dajala gost dim. Tudi ne moremo trditi, da je le kres služil za obveščanje. Ko je grmada zagorela, so stražarji z dvema bakljama javili sosodnjim, čemu gori grmada. V to svrho so imeli dogovorjena znamenja oziroma abecedo. Zgodilo se je lahko, da je kdo v grmado nalašč podtaknil ogenj. Poleg kresa je stal navadno vedno možnar, katerega so ob času turškega pohoda izstrelili. Grmada je bila navadno sestavljena iz mogočne skladovnice drv s slamnato streho.

Če so Turki hoteli na Štajersko, so zapalili stražniki grmado na Borlu, potem na Vurbergu, na Ptujski in Donački gori, na Lučkem bregu pri Kamnici in odtod na Pohorju, in sicer na Žigrtu. Odtod pa so jo razširili dalje na Koroško in gornje Štajersko.

Ako so pridrli ob Savi in Krki, so zagoreli kresovi: na Mehovem, Hmeljniku, pri Št. Petru pri Žužemberku, na Primskovem, v Višnji gori in pri Mariji Magdaleni v Šmarju in potem na Ljubljanskem gradu.

Turke, ki so prihlačali čez Kolpo v Belo krajino, so javljali kresovi: Vinica—Poljane—Kostel—Fridrihštajn—Ribnica—Ortnek—Turjak—Ig—Ljubljana.

Tudi skozi Istro so često prihrumeli in tedaj je zaplapolalo: na Učki gori—Mahrenfelsu—Klani—Gutneku—Šilentaboru—Senožčah—Postojni—Ložu—Vrhniki in Ljubljani. Iz Ljubljane se je širila grozna vest na Gorenjsko in od tam na Koroško potom grmad na: Šmarni gori (Grmada!)—Gorenjem Kamniku, Šmarjetni gori—Radovljici—Sv. Petru pri Begunjah—Bledu—Jesenicah—Beli peči.

Ognjeni brzovest je deloval zelo naglo in je njegov ognjeni žar v kratki uri naznanil grozno vest po vsej deželi.

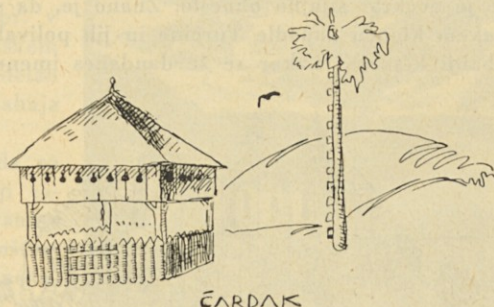
Istotako naglo so delovali »turški glasi«, t. j. pismena obvestila o turškem pohodu. Poročila so pisali obmejni hrvaški stražarji na Kranjsko z brzimi jezdecii. Ti so brzeli iz kraja v kraj. Korošci so zvedeli za novico iz Celja, Gorenjci iz Tržiča. V dveh dneh je bila strašna vest splošno znana. »Turški glasi« so bili pisani z glagolico, in sicer poznamo sledeče besedilo:

»To sam otil dati na znanje, da i vi od grada do grada po vsem Vinodolu do Tersata i na Riku i dalje na Pivku, na Kras i tja do Lublane te iste glase oznanite, da se vsaki zna držati pripravan i ot toga čuvat se, da se ka škoda ne primeri, ne ino Bog s vami.«

Na ta način je Lovro Turjaški naznanil kranjskemu vicedomu o pretečem napadu Osmanov l. 1479. Graščaki in poveljniki trdnjav so morali potrditi sprejem vesti s podpisom.

Noben zgodovinski spis pa ne omenja »čardakov«, dasiravno so bili ti važni pri obrambi naših pokrajin pred turškimi vpadi. Baje so bili turškega izvora (kakor kaže ime). Mnogo jih je bilo v Bosni, v Posavju in v Slavoniji. Tudi slovenska meja je bila zastražena z njimi. Pičla posadka teh »čardakov« je imela nalogo naznaniti pohod in tako dolgo zadrževati Turke, da se je moglo zbrati obrambno moštvo in jim priti na pomoč. Javljali so s streli ali pa so zapalili »vehet«, t. j. snop goriva na visokem drogu. »Čardaki« so bile lesene zgradbe na koleh. V steni je bilo mnogo strelnih lin. Gori je vodila lestva, katero so ob napadu odmaknili. Sicer pa je bil »čardak« ograjen s plotom iz močnih, ošpičenih klad.

Ko je v srednjem veku graščak sprejel kmete za tlačane, jim je moral obljubiti, da jih bo varoval pred napadi sovražnikov in pred vojaško službo, dočim so kmetje, ki so obdržali svojo zemljo, morali vršiti to službo in se v slučaju napada braniti z lastnimi sredstvi. Ta lepa obljuba pa je držala le v urbarju. Pogosto graščak ni hotel sprejeti beguncev, ali so pa bili ti od gradu preveč oddaljeni, ali pa preštevilni za ozko zidovje. Vse te neprilike so povzročile, da je ljudstvo začelo samo zidati »tabore«. Valvazor, kranjski zgodovinar, piše, da so jih začeli staviti l. 1471.

Za »tabor« so največkrat utrdili domačo cerkev ali pa so zgradili nekako trdnjavo na kakem griču. Zgradili so debele zidove, nasipe in stolpe, izvrtali rove in skrivne votline. Da pa so bili branitelji pripravljeni tudi na daljše obleganje, so nanosili v taborne shrambe živila, hleve za živino, skladišča z gradbenim materialom in vodnjake. V zidovju so izdolbili dosti strelnih lin, znak, da so se kmetje tudi krepko, često po grajskem vzorcu branili.

Seveda se je teh pribežališč ljudstvo zelo razveselilo. Tabor Kremljico v Spodnji Kapli na Koroškem so po dovrstitvi veselo pozdravljali z verzi:

»Oj ti preluba Kremljica,
ki si naša zabranica.«

Vsak tabor je imel svojo upravo in poveljnika, ki je bil navadno domači duhovnik ali kak spoštovan kmet, včasih tudi domači graščak. Ponekod (n. pr. v Košani) so imenovali poveljnika »gvardijan«, ki je imel sebi podrejenih več »kapitanov«. »Gvardijan« je imel ključe in je tudi vodil gospodarstvo. Blagajno je vodil »višji kapitan«. Vsako leto so pregledali ves tabor natančno, ako je sposoben in dovolj močan še za nadaljno obrambo in če je treba kakega popravila. Zgodovinarjem pa je skoraj neznano, da je imela vsaka hiša ukaz, kaj ima vršiti v slučaju napada.

Orožje v takih taborih je bilo navadno zelo preprosto. Vsak mož je imel svoj »porat«, t. j. bat z žebli. Kot orožje se je uporabljalo tudi različno poljsko orodje.

Več skrbi je bilo glede orožja, ko so uvedli v vse armade že svinec in

smodnik. Denarja za to navadno v bornih kmetijskih vaseh niso mogli zbrati. Zato je čudno, da so se te trdnjave vzdržale skozi stoletja. Le redko se je zgodilo, da je kak »tabor« bil zavzet. Povsod so se drzni branitelji rešili tudi z zvižajo. Poleg tega so uporabljali za orožje navadno tudi kamenje, katerega so metali krvoločnim napadalcem na glavo. To kamenje so med taborne zidove zvozili že dolgo prej (na Ptujski gori je še dandanes mnogo kamenja nasutega okoli cerkve).

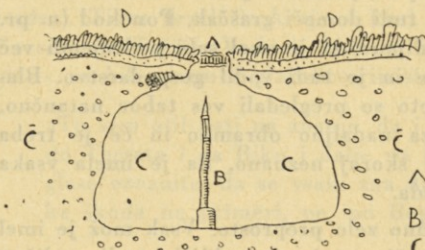
Drugo, istotako nevarno orožje, je bil krop. Na tabor so ob napadu vedno vzeli par starejših žensk in korajžnih deklet, ki so kuhale krop in ga izlivala napadalcem na glave, ali ga jim pljuscale v obraz. To preprosto orožje se je večkrat sijajno obneslo. Znano je, da so blizu Velike Nedelje ženske v nekem klanecu napadle Turčine in jih polivale s kropom. Klanec je dobil ime »babji klanec«, kakor se še dandanes imenuje.

TABOR NA SVETI GORI OB SAVI.

goricah) pa so jih odvedli v samostane, viničarije in podobna skri-vališča. Na mnogih krajih so skrili starčke, žene in otroke v cerkev, okoli katere so bile utrdbe. Dočim so se možje in fantje kakor levi borili na obzidju, so nebolgljeni starčki in deca vroče molili za srečen izid. Premnogokrat pa so vsi našli smrt v plamenih goreče cerkve. Dostikrat pa so bili »tabori« priče silnega junaštva in hrabrosti.

Ne smemo misliti, da so bili tabori utrjeni le s širokim zidom, nasipi in jarki. Ne, iznajdljivost naših prednikov je bila še večja. Ves tabor so obdali s pastmi ali »skrišami«. (Beseda pride od glagola »skrivati«.) »Skriše« imajo močnem tulcu nasajen drenov ošpičen kol. Vhod je bil z dračjem, listjem in vejicami zakrit. Če je kak

SKRIŠA V DRENEZV.

- ^ = VHOD OZ. BREZDNO
- B = DRENOV KOL
- C = SKRIŠA
- Č = ILOVICA
- D = POVRšina

Turčin stopil na hlod, je padel v jamo in se nataknil. S »skrišami« je bil tabor krog in krog obdan. Ko so Turki videli, da tovariše »požira zemlja«, so jo v strahu odkurili.

Po mnogih krajih se je ljudstvo pred Turki zatekalo tudi v podzemske jame in votline (na Krasu).

LJUDEVIT STIASNY:

PRIRODNI PARKI

Svet neprestano napreduje, a kolikor bolj napreduje, toliko bolj izpreminja lice. Razen tega število prebivalcev naše zemlje več ali manj stalno narašča, zato potrebujemo od leta do leta več obdelane zemlje. Pragozdov je še kaj malo v Evropi, a v nekaterih državah, kakor n. pr. v Belgiji, Nizozemskem in na Danskem pa se že težko dobi kak neobdelan gozdiček, v katerem se redko nahaja posamezna srna.

Ne smemo se torej čuditi, da so se začeli že pred leti boljši sloji zanimati za varstvo prirode in ustanavljati v ta namen posebna društva. Ščasoma so dosegli, da so vlade nekaterih držav vzele v svojo zaščito varstvo prirode. Ves svet se je pa začel zanimati za to vprašanje, ko so v Združenih državah Amerike uredili priroden park v Jelownstowu. Razumljivo je, da večje evropske države niso hotele zaostati. Trudile so se torej pridobiti in urediti v svoji državi vsaj en priroden park, da so s tem zaščitile živalstvo in rastlinstvo.

Med slovanskimi narodi zavzema jo Poljaki v vprašanju varstva prirode in prirodnih parkov najvišjo stopnjo.

Že v začetku tega stoletja sta profesorja M. Raciborski in J. Pawlikowski navduševala prijatelje prirode za to vprašanje, ki se je zelo okrepilo po svetovni vojni. Tatranska Liga je dosegla, da se je ustanovil pri državnemu svetu za varstvo prirode poseben oddelek, ki so ga podredili prosvetnemu ministrstvu.

Poljska vlada je uredila najprej priroden park v pragozdu Bielowieža, ki je v poljski nižini in je velik 4600 ha. Nato se je pa posvetovala o ustanovitvi prirodnih parkov v Karpatih in v Visokih Tatrah, torej ob južni meji. Z nakupom gozdov je ustanovila potem poljska vlada priroden park v Pienynach ob Dunajcu. Še veliko večji pa bo priroden park v Velikih Tatrah. Razni veleposestniki so namreč odstopili v varstvo prirode manjše ali večje dele od svojih posestev, tako grof W. Zamoyski skoraj 5000 ha. A tudi na obširni Babič Gori (1715 m) v zahodnih Karpatih in na Howerli (2100 m) v vzhodnih Karpatih so z nakupom gozdov uredili priroden park. Pri urejevanju teh parkov pa postopajo sporazumno s Čehi zaradi v Krakovu doseženega sporazuma.

Vzporedno s Poljaki zavzemajo Čehi zelo visoko stopinjo v tem vpra-

Del prirodnega parka na Poljskem.

šanju. V l. 1925. so se posvetovali češki in poljski učenjaki v Krakovu o ureditvi prirodnih parkov. Njih sklepe pa so sprejeli celo v Združenih državah Amerike v izboljšanje svetovnoznane prirode parka v Jelownstowu. Tudi v čeških planinskih društvih se vprašanje varstva prirode in ustanovitve ter povečanje prirodnih parkov pridno razmotriva. Tudi Čehi se namreč zavedajo, da je ugoden razvoj turisticke predvsem odvisen od varstva prirode, zato češko poljedelsko ministrstvo pridno kupuje gozdove ob državni meji v varstvo prirode. Zasnovani so prirodni parki v Visokih Tatrach, v zahodnih in vzhodnih Karpatih, in sicer predvsem nasproti poljskim prirodnim parkom. V popolnih prirodnih parkih je živalstvo in rastlinstvo popolnoma zaščiteno. V nepopolnih pa se dovoljuje pod posebnimi pogoji delna uporaba. Na podlagi teh naredb se z državno zaščito obvarujejo divje koze, kozorogi, medvedi, risi, divje mačke, svizci, jeleni, orli, divji petelini in redke gorske cvetice.

Profesor Goetel poudarja v svojih spisih, da pri ureditvi prirodnih parkov sodelujejo v polni harmoniji češki in poljski prosvetni, društveni in vladni činitelji. Poudarja pa tudi, da je samo tam gori na obeh straneh državne meje prirodni park ter da v tem oziru Slovani prekašamo vse druge narode.

Krasen uspeh v negovanju divjačine je dosegel knez K. Hohenlohe v Javorini v Visokih Tatrach. Pred leti je kupil na Kavkazu kozoroge, bizone v Ameriki, v raznih krajih divje koze, medvede in jelene ter uredil v 7200 ha veliki Javorini krasen lovski park. Ker skrbno neguje divjačino, je sedaj v tem lovišču okrog 150 kozorogov, 1200 divjih koz, 300 jelenov in nad 40 medvedov.

V Jugoslaviji imamo prirodne parke ob triglavskih jezerih, na Velebitu in ob Plitvičkih jezerih. Zasnovana pa je tudi ureditev prirodnega parka na enem izmed jadranskih otokov.

Ker se bolgarska planinska društva pečajo tudi s prostovoljnim pogozdovanjem goličav in je samo ena sofijska podružnica zasadila v letu 1932. 49.000 borovcev in izdala v to svrhu 37.000 levov, je razvidno, kako zelo se tudi Bolgari zanimajo za varstvo prirode.

Pred leti so hodili na gore le pravi planinci, ki so zaradi svojega smisla za večno lepoto prirode pravilno pohajali po planinah. Po svetovni vojni pa so začeli hoditi na gore cele množice, in v prej tihih predelih bajnega gorskega sveta je odmevalo od pečin razposajeno kričanje in iz prej mirnih planinskih koč se je čulo pozno v noč petje in vrišč. Začeli so namreč pohajati divnoromantične planine tudi sejmarji, ki so večkrat spremenili planinsko koč v beznico. Divjaško in kričaško početje teh planincev pa ne kali samo pravi planincem veselje do obiska prelepih planin, temveč tudi slabo vpliva na mladino, ki se rada da zapeljati.

Poljska in češka planinska društva so se trudila toliko časa, da se je povrnil v njihove planinske dome in koč prejšnji red — kar se jim je vendar posrečilo šele s pomočjo oblasti. Vsak prestop se namreč najstrožje kaznuje. Poljsko planinsko društvo je celo odstranilo dve dobro obiskani koči, ker se je iz njiju čul večkrat pozno v noč velik vrišč. Da pa niso bili prizadeti s tem tudi pravi planinci, je zgradilo z izdatnimi žrtvami nov planinski dom v bližini doma za graničarje, ki nadzorujejo tudi planinski dom. Novi planinski dom pa nudi zavetje le onim planincem, ki iščejo razvedrila in okrepčila v gorski tihoti. V poljskih in čeških planinskih domih

in kočah je vzoren mir do šestih zjutraj. Pri tem se ozirajo na neizvežbane planince, ker so ti neobhodno potrebni daljšega odpočitka, ker jih hoja v tanjšem zraku zelo utruja. Ako pa utrujeni planinci zapustijo dom ali kočjo v rani uri, morajo to storiti brez najmanjšega ropota.

Izvrstni planinci in čuvarji prirode so mladi skavti, zato jih Združene države v Ameriki uporabljajo pri urejevanju in upravljanju svojih svetovno-znanih prirodnih parkov.

Izboren čuvar prirode je v Bolgariji Mladinska organizacija (Junošeski Turistski Sjud). Vsak bolgarski planinec je do 21. leta organiziran v tej organizaciji, šele s polnoletnostjo ima pristop v organizacijo starejših. Mladinsko bolgarsko društvo ima 78 podružnic in okrog 9000 članov, organizacija je popolnoma samostojna, ima svoje izdatno premoženje ter svoje glasilo (Mlad turist). Kdor gre na Vitošo pri Sofiji, dobi tam kakšne pol ure pod vrhom dijaka, ki s puško v roki stoji na straži ob studencu. On in njegovi tovariši menjajo službo, ki obstoji v glavnem v tem, da čuvajo zaščitno planinsko floro, studente in mlade nasade. To so res pravi čuvarji prirode.*)

Kakor drugod so tudi v Visokih Tatrah po svetovni vojni zlasti dijaki zagrenili marsikatero urico planincem, ki so prisluškovali utripom prirode v gorski tihoti. Krik in vik je odmeval od pečin, a tudi v planinskih kočah so bili kar glasni pozno v noč. Iztrenila jih je vendar katastrofa! Do tal je pogorela planinska kočja Pod Visoko v Jarovini, a sum je padel na dijake.

Iz gorenjega je razvidno, da je že zadnji čas, da se tudi pri nas ustanovi obljubljena planinska mladinska organizacija.

D R O B I Ž

PRVI POLET PREKO ATLANTIKA.

Približno 17 let bo, odkar se je izvršil prvi polet preko Atlantskega oceana. O tem svojem zgodovinskem poletu l. 1919. iz Amerike na Irsko je podal lani na mednarodnem kongresu preoceanjskih letalcev Sir Arthur Witten Brown poročilo, ki je zgodovinski dokument prve vrste. Glasi se takole:

»Koncem svetovne vojne je obnovil dnevnik Daily Mail, ki ga je urejeval sedaj že pokojni Lord Northcliffe, svojo že pred vojno razpisano nagrado za prvi polet brez pristanka preko Atlantika. Med drugimi tovarnami za letala je javila tvrdka Vickers letalo, kojega tip so prestudirali v poslednjih vojnih mesecih in ga opremili za metanje bomb na veliko razdaljo.

Letalo je bilo tipa Vimy, a nekoliko spremenjeno, kajti vzdali so mu rezervne tanke za bencin in olje. Imelo je sledeče mere: razpetina 20.43 m, širina kril 3.20 m, hitrost 90 milj, teža s tovorom 6115.5 kg, motorja: dva Rolls Royce Eagle VIII.

Poskus z natovorjenim letalom je pokazal, da se pravilno in varno dviga. Po poskusnih poletih so letalo natovorili na parnik in ga poslali v pristanišče St. Johns na Terranovi, s pilotom, navigatorjem in celo vrsto izkušenih monterjev. Tja so dospeli 18. maja 1919. Tu so letalo montirali in odleteli z njim na pripravljeno letališče v notranjosti otoka, kjer so vse pripravili za dolgi polet v Evropo in napolnili tanke z bencinom.

Ko se je 14. junija začelo daniti, je bilo vse pripravljeno, toda vreme ni bilo ugodno ob tej uri. Pozneje se je nekoliko izboljšalo in ob 4. uri 12. minuti (po Greenwichu) smo odleteli, med tem ko je vihar divje pihal iz jugozapada in je oblačje viselo zelo nizko. Veter je imel hitrost 35 milj na uro in ves dan smo lahko opazovali valovje in ledene gore. Do polnoči je bilo oblačno in nismo se mogli orientirati po zvezdah. Pozneje smo videli Vego in polarno zvezdo in smo tako vedeli, v katero smer naj letimo naprej. Pozneje smo leteli skozi sneg in dež. Ročaji so se dali le

*) A Brilej. — V Gorah zapadne Bolgarije. Planinski vestnik 1934.

težko premikati, kajti na krmilih se je nabiral led. Prikazal se je mesec, toda naenkrat smo bili spet v oblakih in smo padli v vijugastem poletu tako globoko, da smo se tik nad vodo komaj spet ujeli. Sedaj smo se pa začeli energično dvigati in ob 7. uri 3. minuti je bil Vinj že 3600 m visoko. Po soncu smo mogli določiti, kje se nahajamo in dognali smo, da smo nekoliko severneje, kakor smo se bili namenili. Ob 8. uri 25. minuti zjutraj smo zapazili pod seboj irsko obrežje in spoznali radijsko postajo Clifden. Pristali smo na močvirnem ozemlju, pri čemer se je polomilo kolesje. Vsega skupaj smo leteli 16 ur in 28 minut, od tega 15 ur in 57 minut nad Atlantskim oceanom. Preleteli smo 1890 milj.

Edine mehanične nepravilnosti, ki smo jih imeli so bile tele: a) odvodna cev na levi strani desnega motorja se je odkrušila, b) radijskemu generatorju se je zlomila os, zato nismo mogli brezžično oddajati.

To je skromni opis velikega zgodovinskega dogodka. Letalca, ki sta izvršila ta polet, se imenujeta Alcock in Brown. Bila sta britanska vojna pilota. Danes, ko smo navajeni na večje podvige v letalstvu, se moramo s spoštovanjem spominjati teh dveh pionirjev prekomorskih poletov.

ZDRAVILNA MOČ ČEBULE.

Da je čebula zelo zdrava jed, o tem ni nikakega dvoma. Francoski znanstvenik Georges Lakhovsky, ustanovitelj teorije o celični oscilaciji, ki dokazuje v svojih delih, da je vzrok bolezni oscilatorično neravnovesje telesnih celic, pa pripisuje na podlagi svojih raziskovanj in te svoje teorije čebuli svojstvo, ki je vzbudilo veliko zanimanje v zdravniških krogih. Dokazuje namreč, da stalno zavzivanje sirove čebule preprečuje raka.

Pri študiju razširjenja raka v raznih deželah je našel, da del prebivalstva nekaterih pokrajin v Rusiji in na Poljskem nikoli ne zbolijo na raku predvsem nekatere židovske sekte, ki nič ne delajo, temveč samo molijo in se prehranjujejo od miloščine. Ker nimajo sredstev, da bi se primerno hranili, jedo skoraj samo kruh in čebulo s soljo. Kljub njih silni revščini in nehygieničnemu življenju so med njimi zelo stari ljudje. Tudi je to prebivalstvo zelo redko bolno, a raka sploh ne pozna. Nekateri so trdili, da je židovsko plemo varno pred okuženjem, toda to ne drži, kajti francoski, angleški, ameriški in drugi židje so prav tako podvrženi raku, kakor njih kristjanski sonarodnjaki.

G. Lakhovsky je nato univerzitetne profesorje in učenjake raznih dežel, predvsem onih, kjer prebivalstvo dnevno je sirovo čebulo, in dognal je, da v vseh deželah, kjer prebivalstvo dnevno poje mnogo sirove čebule, skoraj ne poznajo raka; celo v onih deželah, kjer je geološka sestava tal ugodna za razvoj raka.

G. profesor P. Stojanov s sofijskega vseučilišča piše med drugim tole: »Obrnil sem se na naš urad za javno zdravje in pošiljam Vam njegovo statistiko, čeprav samo za dve leti. Veseli me, da imate prav: tudi pri nas so kmetje, ki tvorijo 80% prebivalstva, manj podvrženi raku. Morate vedeti, da jedo pri nas mnogo čebule, razen morda Romuni in Srbi. Ne verjamem, da bi bil kakšen drug narod, ki bi jedel toliko čebule kot mi. Pri nas jedo sirovo čebulo s soljo, poprom in kruhom, pa tudi mnogo paprike in česna, toda predvsem čebule...« Iz uradne statistike, ki jo je prof. Stojanov priložil, je razvidno, da umre v Bolgariji sorazmerno skoraj dvanajstkrat manj ljudi radi raka kakor v Franciji. Znano je, da Bolgari silno dolgo živijo, ljudje stari 120 let niso prav nič redki. Bolgarski narod šteje največ stoletnikov.

Navadno so ljudje mnenja, da prihaja ta visoka starost od mnogega zavzivanja jogurta in kislega mleka, toda to ne drži, kajti prebivalstvo južne Rusije in Kavkaza se tudi mnogo hrani z jogurtom, a ne dosega visoke starosti, tako kakor Bolgari, kajti čebula ni podlaga dnevne hrane, kakor pri Bolgarjih.

G. Lakhovsky je dobil mnogo odgovorov iz Turčije, Sirije, Egipta in Alžera, kjer jedo domačini mnogo čebule in skoraj nikoli ne zbolijo na raku. Tudi v teh deželah žive zelo stari ljudje. Znan je slučaj onega Turka, ki je umrl pred kratkim in ki je bil star nad 150 let. V Egiptu živi možak, ki ima blizu 160 let in ki se spominja Napoleonovega prihoda v deželo. Čeprav je to izredno, je biološko popolnoma mogoče. Dogodili so se slučaji, da so ljudje živeli 200 let in te slučaje so prekontrolirali.

Izumitelj te nove zdravilne metode, ki seveda še ni dovolj dolgo preiskavana, upa, da bo mogoče raka spraviti s sveta, ali pa vsaj zelo zmanjšati število bolnikov na ta način, da poleg kuhanih jedi vsak dan zavzijemo mnogo svežega sočivja: solate, zelenjave, sadja in pred vsem pa dosti sirove čebule.

NARODI IZ VEN EVROPE

Japonska.

86,000.000 prebivalcev.

Japonska je poleg Italije najgostejše naseljena zemlja na svetu; zato silijo Japonci preko Koree v Mandžurijo in Mongolijo. Kakšne vere so Japonci?

Kitajska.

500,000.000 prebivalcev.

To prebivalstvo je približno $\frac{1}{4}$ vsega prebivalstva na zemlji. Evropci imenujejo Kitajce in Japonce: rumeno nevarnost. Zakaj?

Indija.

400,000.000 prebivalcev.

Evropejec je okoli 200.000; ostali so

Indijci, med katerimi je 67 odst. ubogih kmetov. Kitajsko, Japonsko in Indijo obiskujejo pogosto nesreče (poplave, kuga, potres). Kdo je gospodar Indije?

Združene ameriške države.

123,000.000 prebivalcev.

Po večini so to priseljenci in njihovi nasledniki: Evropci, črnci; le malo je še domačinov: Indijancev. Kateri Evropci so se med prvimi priselili tja?

Rusija.

160,000.000 prebivalcev.

Ogromna sovjetska republika ima blizu 150 raznih plemen in rodov. Poglej na zemljevidu, kod se razprostira Rusija!

Ministrstvo prosvete je z odlokom P. br. 19.462 od dne 30. VI. 1934. l. priporočilo list »Razori« za vse nižje srednje in meščanske šole!

Biser naše države.

Na jugu Jugoslavije leži, v bližini naj-novejše prometne zveze z Ohridskim jezerom na obrežju Ohridskega jezera velik samostan Sveti Naum. Nekaj sto metrov od samostana teče albanska meja. V resnici lahko imenujemo ta kraj biser Jugoslavije.

MOZAIK.

Sestavila: Černe Vida, I.drž.dekl. mešč.šola v Mariboru.

a		soglasnik
a a a		nočni ptič
a a a a a		rokodelcec
a a a b č č č		mesto, kjer je preživel Jezus svojo mladost
č č d e e		korenjak
e g i		oblika glagola idem
i		samoglasnik
i j j		prislov kraja
j k k k k		riba
k k l l l n o		evropska prestolnica
o o o o o		žito
o p p		žuželka
r		soglasnik
r r r		členonožec
r r r s s		žensko ime
s š t t t t t		slovenski pesnik
u u u v v		del ključavnice
v v z		podzemeljski hodnik

Po sredi navzdol se čita vzklík.

NAŠA MESTA v septemberski številki.

Rešitev:

I.

B R E Ž I C E
C E R O V E C
S K O P L J E
T R I G L A V
P R I Z R E N
O P L E N A C
N O V I S A D

II.

L

B O J
U R I C A
J U L I J A N
L A K O M N I C A

III.

S K A M P O L O
P R A Z N O T A
P R E G R E H A
I M E N I T N O
O B E R B U R G
F L O R I J A N
J A D R E N I K

„**RAZORI**“ izhajajo vsak mesec in stanejo 3 Din za številko. List izdaja »Udruženje jugoslovanskega učiteljstva meščanskih šol, sekcija za Dravsko banovino v Ljubljani«, zanjo odgovarja Makso Hočevnar, ravnatelj mešč. šole v Ljubljani. — Urednik Tone Gaspari, Rakek. — Uprava: Maribor, deška meščanska šola. — Vsi dopisi na: Uredništvo »RAZOROV«, Rakek. Za uredništvo odgovoren Drago Humek, ravnatelj meščanske šole v Mariboru. Za Mariborsko tiskarno odgovarja Stanko Detela, ravnatelj v Mariboru.